Virágos Pannónia

A MAGYAR SZENTEK ÉLETE

IRTA: GABRIEL ASZTRIK

The Mediaeval Institute -University of Notre Dame - Notre Dame, Ind., U. S. A.

Virágos Pannónia

A magyar szentek élete

Irta:

Gábriel Asztrik

Bevezető 3

SZENT ISTVÁN
"király ur" és apostoli pásztor 7

SZENT IMRE
a fegyvertelen hős 18

SZENT GELLÉRT
a magyarság mártirja és tanitó mestere 25

BÁTOR LÁSZLÓ KIRÁLY 34

SZENT ERZSÉBET
a magyar erényeknek
idegenben is magyar képviselője 47

MAGYARORSZÁGI SZENT MARGIT 55

BEVEZETŐ

AZ ÜNNEPI, HATVANADIK ÉVFORDULÓRA tekintettel legméltóbbnak az látszott, hogy a Vasárnap jubiláris naptárának históriás részében a magyar szentek, az Uristen e kiváló szolgáinak élettörténetét foglaljuk össze. A magyar szentek nemcsak a magyar államélet ezredévének, hanem a nyugati világ történelmének is dicsőséges tényezői, a kettőt egységbe ők kötik. Krisztus Urunknak ezek az áldozatra és szenvedésre kész katonái és szolgálóleányai évszázadok távolságából ma, a nyugati világ szorongattatásában mindinkább szenvedő életünk közelébe, földi, gyarló látásunk és hallásunk körébe jönnek, mert a harc ma nem időleges politikai csoportokért, külpolitikai, hatalmi bázisokért folyik, hanem a jó győzelméért, az ember istenadta méltóságáért és a szeretet megtartásáért. És az ilyen küzdelemben csak az ilyen, isteni kegyelemmel rendelkező, nagy elődök példája irányithatja ugy a magyarságot, mint a krisztusi jóért szövelkező egész világot. Lássuk tehát minél élesebben Szent István, Szent Imre, Szent Gellért, Szent László, Szent Erzsébet és Szent Margit példáját és hallgassuk minél lelkesebb figyelemmel visszazengő tanitásaikat.

*

A KÉRDÉS EZ VOLT: Ki irhat méltó készséggel és kellő tudással a magyar történelemnek ezekről a lelki vezetőiről. Az emigráció mindig a korlátozott lehetőségek világa. Ritkán kinál olyan kielégitő megoldást, mint amikor még otthon, a szabad országban, a magyar kultura szabadon gyarapodó, ezerszinü értékei között lehetett válogatni. Azonban ebben a kérdésben a "Vasárnap" szerencsés volt. A magyar szentek élet-történetének megirására a magyar kultura olyan szakértő kitünőségét kérhettük fel, akinél jobbat odahaza sem lehetett volna kiválasztani. Jubiláris kalendáriumunk históriás

részét Dr. Gábriel Asztrik premontrei kanonok, a budapesti Pázmány Péter tudományegyetem tanára, a magyar szentek életének, életrajzirodalmának, történelmi jelentőségének nemzetközi viszonylatban is elismert szakértője irta.

*

FŐTISZTELENDŐ GÁBRIEL ASZTRIK DR. az emigrációban talán a legszebb tudományos pályafutásról számolhat be. A nyugati világ tudományos köreinek elismerése mellett ma nyilvános, rendes professzora a Notre Dame Universitynek és igazgatója a Mediaeval Institute-nak. Már párisi tanulmányai során méltó elismerésben részesül a fiatal paptudós. Beutazza egész Európát és a keresztény alkotások és életek legjobb kutatójává válik. Megismeri és behatóan tanulmányozza a British Museum, a Louvain, a brüsszeli, bécsi, müncheni, lipcsei, párisi (Mazarine, Arsenal, Ste. Genevieve Arch., Nat., Bibl. Nat.), a római (vatikáni) muzeumok anyagát. Az európai kulturközpontok szellemi fejlődését, multját és jelen munkáját kitünően ismeri. Számos könyvében és tanulmányaiban nyilatkozik meg a kutató és rendszerező történelemiró géniusza. Különös kedvvel és eredeti szempontok feltárása révén sokat foglalkozott a francia főváros, Páris egyetemi életének történelmével. Sok párisi előadása mellett meg kell emliteni római és lillei előadásait is, amelyeket a párisi és római rádiómüsorok megismételtek. A háboru után Etienne Gilson-nak, a francia akadémia tagjának ajánlása következtében a torontoi Pontifical Institute of Mediaeval Studies meghivja Kanadába és két szemeszteren keresztül ad elő ott. De előad a montreali egyetemen is és később Amerika sok kollégiumában és egyetemén. Majd Rev. Gerald B. Phelan, az amerikai Notre Dame egyetem középkori intézetének igazgatója meghivja és a Notre Dame egyetem tanára lesz. Tagja az Institute for Advanced Study-nak Princetonban (N. J.). Azután meghivják a Notre Dame University Mediaeval Institute igazgatójának. Széleskörü, tudományos irodalmi müködés kiséri tudományos pályafutását, amelyre minden magyar ember büszke lehet. Amerikai, kanadai, francia, német, olasz és belga lapokban, folyóiratokban jelennek meg tanulmányai, cikkei. Szerényen és mégis büszkén szabad megjegyezni, hogy a Vasárnap olvasói is jól ismerik irásait. És nincs a szabad magyarság életének olyan mozzanata, ahol előadásaival, irásaival ne sietne a hontalan magyar kultura ápolására. Előadásai, fáradhatatlan, szinte éjt-nappá tevő munkakészsége, Quebectől Buenos Airesig vonuló utjai érthetővé teszik, hogy a szabad magyarok, — akiknek olyan kevés alkalmuk van arra, hogy megelégedéssel tekintsenek politikusaik müködésére — a magyar kultura nagykövetének szokták nevezni Gábirel Asztrik atyát.

Gábriel Asztrik munkásságának utmutatása alapján éppen a hontalan magyar kultura kibontakozásában mutatkozik meg az ut, amelyen ki lehet jutni a magyar emigráció politikai holtpontjáról.

*

ÖRÖMMEL JELENTJÜK TEHÁT, hogy a jubiláris naptár történelmi részének szerzője Gábriel Asztrik. A materialista, istentelen filozófia "szalámi taktiká"-val darabolja fel kulturális életünket is, igy akarván egymás után elpusztitani a megtámadott magyar nép hitét, erkölcsi tisztaságát, nemzeti szellemét. Igyekszik elpusztitani mindent és mindenkit, akire emlékezni lehet. A jellemtelen jelentéktelenek támadása ez és végső győzelmük a kisebbségérzetüek kisebbségi uralma lenne. A mi dolgunk, a szabad magyarok feladata viszont mindannak a megmentése, amit el akarnak tüntetni. Ezért őrizzük tisztelettel, ragaszkodással és szeretettel szentjeink életének történetét, hagyományainkat, mártirjaink tanitásait, iróinkat, müvészeinket, alkotóinkat, alkotásaikat, életek példáját és alkotásait, amire emlékezni lehet és emlékeznünk kell. És akikre nemcsak mi magyarok, hanem sokszor az egész müvelt világ emlékezik.

*

EZZEL A HIVŐ ÉS ÖRZŐ SZERETETTEL fogadjuk Gábriel Asztrik müvét: a "Virágos Pannoniát", a "Magyar szentek életét."

ESZTERHÁS ISTVÁN

I.

SZENT ISTVÁN

"király ur" és apostoli pásztor

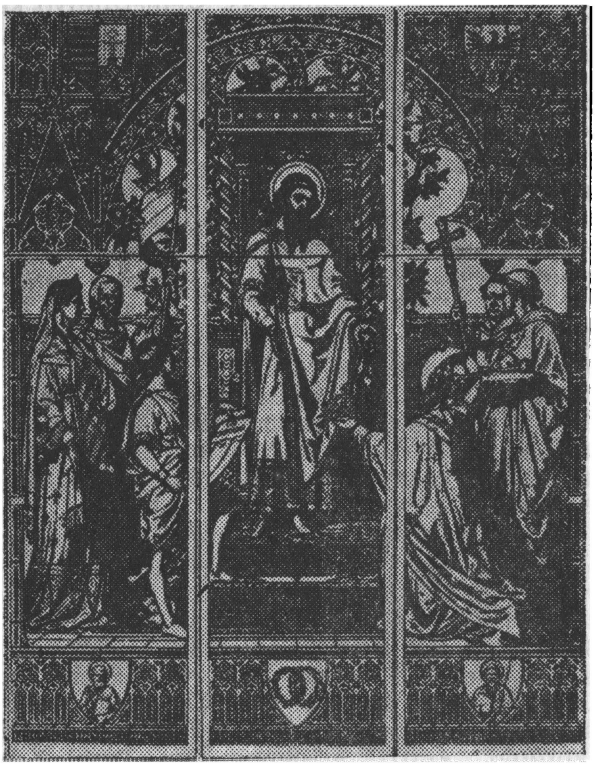

SZENT ISTVÁN
ablakfestmény a bécsi fogadalmi templomban.

1.

SZENT ISTVÁN APOSTOLI KIRÁLYUNK szentünk és hősünk Géza fejedelem és a csodaszép Sarolta, Gyula vezér leányának volt a fia. Pogány nevét, Vajkot, Thiltmar merseburgi püspök, német krónikás őrizte meg régi irásmóddal WAIC-nak betüzve.

Születési évét nem tudjuk biztosan. 997-ben még ifju. Valószinüleg serdülő korában, apja udvarában Szent Wolfgang keresztelte meg. Nevelője, a hagyomány szerint Deodatus sanseverinoi gróf volt, kinek vezetése alatt nemcsak a grammatika elemeit sajátitotta el, de megismerkedett az isteni tudományok titkával is. 995 körül, vagy talán már előbb, találkozott Szent Adalbert prágai püspökkel. Az ő hatására üzent hadat a politikai megalkuvás, szemethunyó kereszténység, pogány-szokást eltürő kényelemnek. Szent Adalbert lesz az ifju tanitója, hitre nevelő mestere, Anasztáz, Asztrik, Radla társaival együtt ő a legbuzgóbb magvető. A magyarság, amely kirobbanó szenvedélye mélyén is mindig hálás marad, vértanusága után, legszebb székesegyházát, legpatinásabb templomát szentelte fel tiszteletére, Szent Adalbert lett az esztergomi bazilika védőszentje.

Szent István még apja életében nősült, Henrik német császár nővérét, a szentéletü Késia-t (Gizellát) vette el, kinek főgondja volt, hogy a sarjadó hitet a nyugati pompa diszével ékesitse.

997-ben lép apja örökébe. Uralomra jutása után azonnal látta, hogy Isten országába, a Civitas Dei-be való beilleszkedését a "pokolbeli sátán" birodalma elleni harccal kell megvivni. A fellázadt, szinte trónkövetelő Kopasz Szerénd fia Koppány herceg ellen a bajor Vecellin "hadnagy" segitségével, Szent Márton püspök, a pannoniai katona segedelmével győzelmet arat.

1000 év őszén Rómába küldi Asztrikos pécsváradi apátot, a későbbi kalocsai érseket, kérvén a pápát, hogy "az ujonnan való keresztényeknek Magyarországon küldene pápai áldomást" és királyi koronát, hogy "szentöltetnék fel az királyságra." II. Szilveszter, a középkori tudományos élet e kiváló matematikusa éles szemével hamar észrevette Szent István birodalmának egyensulyi értékét. Az "Ur pápa, nagy örömben lőn rajta és mindent megengede nagy atyai szeretettel és az angyali koronát" Asztrik érseknek adta, "annak felette egy arany keresztet, hogy a szent király előtt hordoznák." Idehaza a pápától kapott koronával Istvánt, Rátold corbei apát szertartása szerint királlyá koronázták.

Szent István Rómát választotta, Nyugat mellett döntött, függetlenitette magát a sorvadó Bizánc és a fenyegető Imperium árnyékától. Államférfiui bölcseségét dicséri, hogy a "Sacerdotium" és "Regnum", Pápaság és Császárság között viaskodó ellentétet népe érdekében legeredményesebben használta ki.

Szent kenettel felkenve, bátran hozzáfoghatott államszervező munkájának megszilárditásához. Megalapitja a Bakonybéli monostort, hol Szent Gellért férkőzik közel a rengetegben megbujt pogányság bizalmatlan szivéhez és talál egyuttal csendet, hol ihlete szárnyra kel. Visszaállitotta Szent Adorján tiszteletére épitett zalavári monostort a bájos Mecsek lejtőjén. A pécsváradi monostor Asztrik apáttal az élén, Szent Ipoly apátság Zoborhegyen mindmegannyi fészkei lettek a kegyelemnek. Tiz püspökség főpapja vigyázott a meggyujtott láng izzó erejére. Esztergom, Kalocsa érseke, Veszprém, Győr, Pécs, Nyitra, Eger, Bihar, Marosvár, Erdély főpapja állt István mellett, püspökök, "kik el nem rekkentették Krisztusnak részét", "ki sem házsártra, sem torkosságra, sem drága ruházatokra nem vesztegették a szent alamizsnát." Ezért kötötte oly nagy fontossággal a papok szeretetét és megbecsülését népe szivére törvényeiben:

Tudjátok meg testvéreim mindnyájan, hogy mindannyiatok felett munkálkodik a pap. Mert ki-ki közületek viseli maga terhét, ő pedig a magáét és az egyes emberekét. És ezért, miként ő értetek mindannyiatokért, akként ti is mindannyian ő érte teljes erővel munkálkodni tartoztok, ugyannyira, hogy ha a szükség megkivánná, a lelketeket is feltegyétek értük." (Bartoniek E. ford.)

A szent király a maga jogkörét sohasem tekintette papi hatalomnak, sohasem szólt bele abba, ami az Egyházé. Függetlenitve magát a salzburgi és passaui püspöktől, Esztergomban, királysága székhelyén szervezi meg az első püspökséget. Pannonhalmát a római Szent Márton, pannón katona tiszteletére emeli. Nem feledkezik meg a nyugati szálakról sem. Pécsi püspökké Bonipertet teszi meg Franciahonból. Országában alapitott egyházakat nemcsak szervezetükben, de lelkiségüknek külső keretet adó liturgiában is függetlenitette közvetlen szomszédaitól. A ránk maradt legrégibb szerkönyvek, a Szelepcsényi, Hahóti kódex, Harvik pontifikáléja, az Esztergomi Benedikcionale (ez utóbbi három a zágrábi érsekség könyvtárában) mind eredeti francia mintákra, Arras, Liege vidékére mutat.

Fáradságos munkáját, Imre fia körül szövögetett tervek édesitették meg. Gellértre bizta gondos nevelését, de jómaga is utánanézett udvari nevelésének. Az "Intelmekben", fiához

intézett tanácsokban, a hadviselés fáradalmát, támadások árnyékát helyezi kilátásba. Hiszen István élete is kardforgatásban telett. Koppány után, erős ütközetben legyőzte az erdélyi Gyulát, anyai unokabátyját, Csanád segitségével diadalmaskodott Ajtonyon, de a régiek szerint: "ennél sokkal több hadakozásai voltanak bódog Szent Királynak ez szegény országnak ótalma mellett, kiket ha mind megirnak, idő sem szenvedné."

Élete utolsó éveit, szerelmes fia halála felett érzett fájdalom és a trónutódlás kérdése keseritette el. Lelke mélyén élő bizalom tudta csak felemelni csüggedéséből. A félpogány Vászolyra, az egyetlen férfitagra nem számithatott, a szent király bizalmatlanságát Vászoly által szőtt összeesküvés igazolta. Nővére fiára, Orseolo Péterre gondolt, ki 1026 óta élt a királyi udvarban. Halálát közelegni érezvén összehivta a főpapokat és paraszti urakat és mint egy patriarka utolsó intést adott nekik, éljenek békességben, legyenek állhatatosak a szeretetben és kiváltképen, ahogy az Érdy-kódex irója igaz magyar szivvel irja, kérte az urakat, hogy "ezt a szegény keresztény országot ellenségtől oltalmazzák."

Utolsó pillanatában országát a Boldogasszonynak ajánlotta, evvel bennünket Regnum Marianum-má avatott. Imája a magyar lelkiség bőségének kicsorduló zokogása:

Ó Mennyeknek királyné Asszonya, Istennek Szent Anyja és eme világnak megépitő nemes Asszonya, dicsőséges Szüz Mária, te szentséges kezeidbe és oltalmadba adom és ajánlom Anyaszentegyházadat, mind benne való fejedelmekkel és lelki népekkel egyetemben és ez szegény országot mind benne való urakkal és szegényekkel, bódoggal egyetemben, hogy ime Te legyél Asszonyuk és oltalmuk."

Végül magát is szent kegyeibe kommendálva körülbelül hatvan éves korában, 1038-ban, népét árvaságra hagyta. *"Minden öröm, vigasság nagy keserüségre változék és minden rendbeliek, nemesek, nemtelenek, szegények, gazdagok hegedülést, sipolást, dobolást, táncot, három esztendeig megtiltották lenni, de mindenek gyászolák nagy sirással az szent királynak halálát."*

2.

ARCÁN ANYJÁNAK, SAROLTÁNAK, kemény vonásai ütköztek ki. Mélyen ülő szeme, hajlott orra, dus, szirtig érő rövidre nyirt haja, szakálla 1031-ben készült miseruha himzése alapján törökös külsőt árul el. A magyar faji sajátság jellegzetes arcával uralkodott népén. Tekintetéből komolyság áradt egész alakjára. Ajka alig mozdult nevetésre, igazságossága az utolsó itélet könyörtelen tárgyilagosságából táplálta magát. Legendája szerint:

Fiatalságában felvett komoly szokásait élte fogytáig megtartotta, ajkai sohasem nyiltak nevetésre; az Irásra gondolt: "a nevetés összekeveredik a fájdalommal és a szertelen öröm helyét elfoglalja a gyász." Mindenkor ugy viselkedett, mintha Krisztus birói széke előtt állna; belső szemeivel jelenlétének fenséges ábrázatát látta s azt bizonyitotta, hogy Krisztust viseli ajkán, Krisztust szivében, Krisztust minden cselekedetében. Szivével mindenkor az utolsó napot nézte s elméjének minden óhajtása arra vágyott, hogy már a menynyei haza lakosai között, mintegy az angyalokkal való társalkodás állapotában lakozzék. Istennek tetsző erények minden fajtájával fel vala ékesitve és eltökélte, hogy élte minden napján a szentséghez illő jósággal fog viselkedni; ugy látszott, mintha benne már a jövendő megdicsőülés bizonyos neme ragyogna." (Varju Elemér ford.)

Katonai hagyományokból sarjadó fegyelem szeretetét Isten törvényeinek megtartására állitotta át. Szentségi ideálját nem kolostori csendben, világtól elvonulva, háboritatlan magányban valósitotta meg, hanem, ahogy fiának irt Intelmekben jómaga is bevallja, "hadba indulásban, fáradalmakban, különb különb nemzetek támadásaiban" töltötte. Már legelső életrajzirója is "választott" királynak tekinti: Stephanus coronatus. Valóságos családapaként áll előttünk, királyi hatalma a patriarkális jogkört surolja. A nép benne látta az igazságot osztogató atyai tekintélyt. Népszerüségének titkát az Érdy-kódex irója, ez a névtelen karthauzi barát tárta fel legvelősebben: "Irgalmas és igazságos lélek! Irgalmasságában bizó, drága kincsükkel menedéket kereső besenyőket szivesen fogadja, de az őket kifosztó és összekaszaboló magyarokat ut-

Szent István győzelme

széli fákra aggatja." Országa a törvényre hallgatókat szeretettel ölelte magához, de a "törvények rontóit" szigoru pallossal sujtotta.

A még gyenge magyar egyházat, az uj hitet szorgosan ápolta, jó pásztor módjára féltette juhait. Az épülő templomoknak maga nézett utána, nem restellte meglátogatni a világi és szerzetes papságot: "vizitálta, egzaminálta, ha jól él, avagy gonoszul, ha Anyaszentegyházhoz lát, ha vigyáz a szegény népen, ha pásztorságát szerével viseli, akár papok voltanak, avagy kalastromban lakó barátok." (Érdy-kódex.)

Gondja volt a szegény népre; alattvalóinak a velük való jó bánásmódot erősen szivükre kötötte. Aranyos erszénye "teljes" volt arany forinttal és pénzzel. Még az éjszaka sötétsége alól is felfedte a nyomort, nem átallotta a kapzsi szegények erőszakát, kik még királyi ősz szakállát is kiszaggatták. Leborul a Szent Szüz szobra előtt és magyaros öntudattal és őszinteséggel bevallja, ha ilyen gyalázatot "ellenségem tette volna rajtam, hát Te szent segedelmeddel meg állanám bosszumat", de szegénytől alázatossággal eltüri, "megvigasztaltaték Asszonyunk Máriától."

3.

A KEMÉNY KIRÁLY GYERMEKI TISZTELETTEL viseltetett Isten Anyja iránt, *kinek tisztelete és dicsősége oly hires a magyaroknál, hogy eme Szüz mennybemenetelének ünnepét az Ő tulajdon nevének hozzáadása nélkül nyelvükön Asszony napjának hívják.* Iránta viseltetett ájtatosságával az árváknak Anyát, szegény Országának pedig Patronát adott és szerzett. Legendája szerint,

hogy védelmének kegyelmét annál nagyobb mértékben elnyerhesse, királyi székhelyének városában, melyet Fehérnek neveznek, azon örök szüz tiszteletére és nevére hires és nagy bazilikát kezdett épiteni, csodás müvészettel, a szentély falain rekeszes mennyezetekkel, márványlapokkal kirakott padozattal. Aki ezt látta, szavaink igazságáról tanuságot tehet. Számlálhatatlan itt a palástoknak, ruháknak és más ékességeknek minden fajtája, az oltárok körül legtisztább arányból készült, a legdrágább kövek sorozatait magukba foglaló táblák vannak, Krisztus asztala felett bámulatos mivü mennyezet emelkedik. A kincstár bőségesen telve van mindenféle kristály, óniksz, arany és ezüst edényekkel. Már akkor eltökélte Istennek ez a fia, hogy mindenét, amije van és amit szerezhet, Krisztusnak, kitől azokat adományban nyerte, felajánlja, hogy az, aki őt a jelen világ dicsőségére és tisztességére felmagasztalta, méltassa őt a mennyei haza lakosai közé való kegyes felvételre is."

Minden harca előtt leborul a Boldogasszony előtt és hadi terveit is vele beszéli meg. Országát fenyegető Konrád császár támadása előtt igy imádkozik a hazáért aggódó király: *ha kedvedre lenne én Királyné Asszonyom, hogy a te örökségednek mivecskéjét az ellenségek elpusztitsák és a kereszténységnek uj palántáját kiirtsák, ne tulajdonittassék ez az én henyélésemnek, hanem inkább a te akaratod rendelésének. Ha a pásztoré a bün, lakoljon ő maga, miképen érdemli a juhoknak közepette, de könyörgök, kiméljed a juhokat.*" Micsoda imája ez az önzetlen magyar léleknek, minő szivből jövő sóhaja a hivő kereszténynek. Bárcsak ajkukra vennék ez imákat azok, kik magukat s szegény nép vezérének hitegetik. A menynyei segitséget nem egyéni bajok, személyi nyomoruság enyhitésére kéri, hanem hogy "az ellenség ne légyen ragadozó a te néped között."

4.

ÉLETE HÁROM LEGENDÁBAN MARADT RÁNK: Nagyobb, kisebb és az u. n. Hartvik püspök életrajzában. Az első a Legenda Major Szent István szenttéavatásakor készült, még az ősgeszta szerkesztése előtt. A kisebb Legenda Minor Szent László halála után. Hartvik a kettőt egybeolvasztotta, a nagyobbat szinte szóról szóra átirja, de jómaga is apró részleteket illeszt be. A nagyobb legendában elmeséli Géza álmát: "*szent látományok arról győzték meg, hogy lovagjainak összes kapitányait az igaz Isten tiszteletére kell áttéritenie,*" a Gesta szájize szerint Hartvik püspök már Saroltának tulajdonitja, mintha csak a turul hagyomány Emeséje elevedne fel. Hartvik munkája 1112—1116 között készült. A nagyobb és kisebb legenda a XVIII. századig ismeretlen volt. A legrégibb kéziratok a Hartvik legendát másolták és adták kézről-kézre. Ez jelent meg elsőnek nyomtatásban a Historia Lombardica-ban a magyar szentek életét tartalmazó 1468-as ősnyomtatványban. Középkori forrásaink Szent László korabeli gesztából meritik Szent Istvánra vonatkozó értesülésüket. Akárcsak Szent László esetében, a krónikák mindig kegyes királyról beszélnek, ki kényszerből fog kardot, szükségből hadakozik, zsákmányból semmit sem kér. Szerintük a lázadó Koppány leverésében vér nem tapad a király kezéhez. Még Vászoly megvakittatását is Gizella királynőre háritják: "Késla királyné asszony hallotta volna királynak akarattyát . . . tanácsot tarta Budával miképpen Vasult elveszthetnék és az királyságot az királyné asszony rokonságának szerezhetnék." Pedig a kisebb legenda megmondja az igazi okot. Vászoly a király életére tört, orgyilkos bérelt fel, ki leleplezve, felfedte a készülődő sötét tervet. Ezért kellett Vászolynak bünhődnie.

A Gesta Szent Istvánt élete végén gyengének, törékenynek, aggastyánnak mutatja be csakhogy Vazul-Vászolyt, Szent László nagyapját mentse. Hamis képet dobott a Gesta krónikásaink elé, kik az aggastyán Szent István alakját mintázták.

Tény, hogy Szent István mindvégig igazságos király volt. Vászollyal való leszámolása az ország jövője és békéje szempontjához volt szükséges. Kereszténység kitermelte kegyessége nyilatkozott meg abban, hogy egyébként kora által elismert szokást nem vezette be, és nem irtatta ki az ellene törőnek egész családját. Szokás, ami még Zách Felicián feje fölött is lebegett. István az ellene törő családját számkivetésbe küldötte. Érdy kódex szivvel lélekkel lelkes magyar irója kihangsulyozza, hogy Gyulát, legyőzetése után "ugy tartá mint jó atyját és holta után Fehérvárott nagy tisztességgel temettette el."

Szent István halála után negyvenöt évig pihent a székesfehérvári bazilika faragott sirköve alatt. Szent László korában 1083-ban "emelik fel" testét.

Mikoron az koporsónál az márván követ felemelték volna, oly nagy, mondhatatlan szép illat származék ki a koporsóból, nemcsak azokra, kik ott jelen valának, de mind az egész városra, uccánként alojtván, mintha paradicsomban volnának."

Felemeltetésének ünnepe augusztus 20, translációja október 11. Külön megünnepelték Szent Jobb feltalálását május 30-án. "Ur Isten az ő jogját (igy!) kiváltképen felmagasztalni akará ez világon."

5.

AZ EGÉSZ EGYHÁZRA KITERJEDŐ TISZTELETÉT XI. Ince pápa irta elő szeptember 2-án Budavára visszafoglalásának emlékére. Dicsőséges Jobbját is ájtatos tisztelet veszi körül. Méltó keretet a tiszteletére alapitott Szent Jobb apátság ad neki. Később Fehérvárra viszik. A mohácsi csata után Budára kerül. Török elhurcolja Boszniába, hol keresztény kerekedők vásárolják vissza. Igy jutott Raguzába. Nyilvános tiszteletét a Szent Jobbnak Raguzából való hazahozatala lenditette 1771-ben; ettől kezdve a budavári körmenetek mind átfogóbb és bensőségesebb nemzeti ünnep jellegét öltötték. A második világháboruban Nyugatra viszik, az amerikai hadsereg négy őrmestere hozta vissza 1945-ben az egész magyarság sirása és ujjongása közben.

Századok óta sok magyar templom védszentje lett István magyar király. Községek pártfogója, szent fogalma a nép kép-

zeletében az ő nevéhez tapadt legjobban, ahogy baranyamegyei Szabadszentkirály neve fényesen mutatja. A bambergi hires lovasszobor állitólag Istvánt ábrázolja. Tény való, hogy István zsolozsmáját megtaláltam a bambergi szerkönyvek lapjain.

Népe szivében élő tiszteletének legbeszédesebb bizonyitéka a róla szóló énekek, magasztos zsolozsma ritmusa.

És amint ő dicsérettel és zengedezéssel állott az Ur mellett az egekben, ugy magasztalta fel őt az egyház dicséretekben és himnuszokban méltó és emlékezetes módon itt a földön. Mert szentsége, miként egy uj csillag fényessége, ugy ragyogta be az összes köröskörül fekvő tájakat s mint az illatos kenőcs kellemetessége megtöltötte a jelenlevők sziveit. Özönlöttek a különféle kórságokban szenvedő emberek és jóságának orvosszerétől puszta érintésre meggyógyultak, a kik pedig majdnem elpusztultak a sorvadás nyavalyájában, erőre kapva tértek vissza." (Varju E. ford.)

A magyar szerkönyvekben felelhető ritmusos officiumát magyar ember irta. A Confessor Christi Stephani, Hitvalló István kezdetü latin himnusz szinte előreveti az "Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga" zokogását. A zsolozsma Szent Istvántól várja a sötétség tévelygésébe bukott magyar nép vigasztalását. Lelkesen ünneplik az apostoli királyt, első téritőt, Attila kegyetlenségének Pannón földön való kiengesztelőjét, ki a crudelitas-t a credulitas-al cserélte fel. Akárcsak Szent Lászlóban, benne is a katonát ünneplik először: miles erat strenuus, aki az erőt bölcseséggel birtokolta. Hic est miles rex et rector, ő a király és vezérlő. Öröm és büszkeség szülte legismertebb himnuszának versét "Örülj Boldog Magyarország", "Gaude Mater Hungaria" a XIV században. Szinte ujjongásig fokozódik dicsérete a "Corde, voce, mente pura", "Szivvel, hanggal, tiszta ésszel" kezdetü énekben-sequenciában.

Temesvári Pelbárt három beszédben emlékezett meg róla, Igazság doktorának hivja az Irás szavával. A XVIII. század eleji magyarság szive bánatát pedig Szent István királyról szóló énekben öntötte ki, ami azóta is, tépett nyomorunkban terhelt szivünk könnyitő vigasztalójává vált.

Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga?
Ki voltál valaha, országunk istápja.

Hol vagy István király? Téged magyar kiván,
Gyászos öltözetben te előtted sirván.

Rólad emlékezvén, csordulnak könnyei,
Buval harmatoznak szomoru mezei.

Lankadnak szüntelen vitézlő karjai,
Nem szünnek iszonyu sirástól szemei.

A képzőművészet legtöbbször öreg királyként állitja elénk. Igy festették oltárra, pergamentre, nemesi cimerre. Ikonográfiai jele jogar, országalma és korona, a minden jog és alkotmány forrása.

6.

SZENT ISTVÁN TÖRVÉNYEINEK legrégibb kézirata az u. n. Admonti kódexben maradt ránk. A kódexet az ausztriai admonti kolostorban őrizték 1934-ig, mikor is a magyar kormány a Magyar Nemzeti Muzeum részére megvette. Hasonmás kiadását és forditását Bartoniek Emma készitette sajtó alá. Előszóban hangsulyozza Szent István a világi törvények szükségességét, hogy a nép "miként gazdagabbá lőn az isteni törvényekkel, hasonlóképen világi törvényeknek is alá legyen vetve."

A két fejezetből álló dekretum szól: az egyházi javak állapotáról, püspökök hatalmáról, a papok munkájáról, a vasárnap megtartásáról (II.9).

"A papok és ispánok pedig hagyják meg minden falusi birónak, hogy parancsukra vasárnaponként minden ember jöjjön össze a templomban, nagyok és kicsinyek, férfiak és nők, kivéve, akik a tüzet őrzik. Ha pedig valaki nem véve ezt figyelembe, elmarad azok hanyagságából, verjék meg azokat és hajukat nyirják le."

Megemlékezik a böjtök megtartásáról, azokról, kik gyónás nélkül halnak meg (I.12):

"Ha valaki oly megkeményedett szivü, ami távol legyen minden kereszténytől, hogy a pap tanácsára nem akarja meggyónni büneit, az minden istentisztelet és alamizsna nélkül feküdjék sirjában, mint hitetlen. Ha pedig rokonsága és környezete mulasztaná el, hogy papot hivjon s igy hal meg gyónás nélkül, gazdagitsák imákkal, s vigasztalják alamizsnákkal; de rokonai váltsák meg hanyagságukat böjttel, a papok itélete szerint. Akik pedig hirtelen halál veszedelmébe esnek, temettessenek el teljes egyházi tisztelet-adással, mert Isten itéletei titkosak s előttünk ismeretlenek."

Szól tovább a kardrántásról, esküszegőkről, szolgákról, az özvegyekről és árvákról, gyujtogatásról, a fondorkodókról, vagy hamis tanuságot szólókról stb. Törvényeivel rendet teremtett Szent István, amit mindig hódolattal csodált az utókor. Egy XVI. századi kartauzi szerzetes, az Érdy kódexben lelhető Szent István legenda szerzője ezt az országépitő Istvánt tiszteli és összehasonlitja őt a XVI század eleji urakkal és állapotokkal: Szent István kivül-belül szépségekkel fényes temp-

lomokat rakatott, "kiket az mostani jobbágyurak és nemesek felégetnek, elposztitanak és maguknak foglalnak, kiknek boszszuállója az Teremtő Isten."

7.

POLITIKAI VÉGRENDELETÉT fiához irt Intelmek (De Institutione Morum) foglalják magába. Ez a XI. századi magyarság szellemi keresztlevele, lelki patense. A pár fejezetből álló irás a középkorban elterjedt Királytükrökhöz tartozott. Hasonlót találunk Nagy Károlynak fiához intézett beszédében (812). Az Intelmeket 1013—1015 között irhatták. Ránkmaradt kéziratának XV.—XVI. századi változatát a Magyar Nemzeti Muzeum őrzi. Szerzője külföldről, Gallia vagy Rajna mellől Magyarországra került egyházi ember lehetett. Tiz fejezetben, mintegy tizparancsolatban foglalja össze a királyi erények csokrát: a katolikus hit megőrzésének szükségességét, főpapok tiszteletét, főurak és vitézek megbecsülését. Semmi sem magasztosit fel, csak az alázatosság, semmi sem taszit ugy le, mint a büszkeség és irigység. Türelem és józanság a királyi korona legszebb éke. Az Intelmekben fektette le az egy-nyelvü és egy erkölcsü ország gyenge és törékeny elvét, amit ezer éven keresztül a magyar államkormányzás magáénak tekintett.

Eme üdvös tanácsoknak fia szivébe való plántálásával akart bucsuzni Szent István népétől. Országgyarapitást kötötte leginkább fia, Imre lelkére: "országodat naponként növeljed, hogy a Te koronádat mindenek felségesnek tartsák. "Tuum quotidie auge regnum, ut tua corona ab hominibus habeatur augusta" (VI). Országnövelés abc-jének eme tizparancsolatát vajha azok is olvasnák, kik szolgalelküségükben Szent István birodalmának felelőtlen martalócai lettek.

Az imádságot ajánlotta legjobb fegyvernek, evvel felvértezve az ország "nyugodalmas és az ellenségnek minden támadásától" mentes.

Szerinte a király, rex a helyes cselekvés tüköre, recte agit megtestesitője, a rex és recte agit jámbor szómagyarázata szerint. Az Intelmekben lefektetett gondolatok ma is frissek, a szentistváni erényekben megujuló fiatalságnak örök irányelve.

II.

SZENT IMRE

a fegyvertelen hős

SZENT IMRE
Piczek Edit és Izabella (Hamilton, Ont., Can.) ablakfestménye a wellandi magyar templomban.

1

SZENT IMRE a fiatal magyar kereszténységet tápláló bő kegyelem fényétől övezve jelenik meg a történelem szinpadán és magasztosul a hitben gyenge, szivében törékeny fiatalság pátronájává.

1000 körül született Székesfehérvárott. Anyai nagybátyjáról II. Henrikről Imrének keresztelték. Több férfitestvére közül ő maradt egyedül élve. Zsenge fiatalságában, kemény tölgyként állt mellette országszervező apja. A magyar éberség vigyázott rá nehogy anyjának, német Gizellának elkényeztetett rokonaira üssön, és udvari nebántsvirág herceggé fejlődjön. "Puha párnák" helyett apjának, Szent Istvánnak parancsai vették körül, apai "Intelmek" formájában. Keretet az ősi magyar életfelfogás adott, az aszketikus finomságokat Gellért, a bencés tudós, és későbbi csanádi püspök müvelte ki egyéniségén.

Alkuin iskolájának párbeszédes módszerével, amelynek részletei már a legrégibb magyar nyelvemlék, a Pray kódex, lapján fellelhetők, csiszolhatta Gellért mester Imre elméjét.

Gellért a magyar föld, a magyar muzsika szerelmese. Nehéz, göröngyös, falusi utakon döcögő szekerén olvasgatott és mikor fáradtan megpihent, édesen hallgatta a dolgos, munkás magyar asszonynak a malomból behangzó énekét.

Éjszaka csendjében javitgatta munkáit. Irányitása alatt, a hét szabad müvészet korlátain belül, Szent Imre szellemi frissesége mindent elsajátitott, amit kora müvelt ifjainak tudnia kellett. Grammatika, szónoklattan, dialektika mellett a számtan, mértan, zene, csillagászat képezte az elsajátitandó anyag lényegét. A szellemi képzés mellett Gellért az aszketikus nevelést is biztositotta számára, mig a politikai élet tanulságának vezérfonalát apja, Szent István irta meg számára, az Institutio Morum, a hires Intelmek gondolatain keresztül. Az Intelmek, az Apa-Fiu közötti testamentum e bizalmas alakja a frank udvarban lábra kapott, nyugati szokás volt és talán IX. Lajos francia királynak fiához intézett Tanitásaiban, Enseignements-ban ütötte meg az utolsó akkordot.

Az Intelmeken keresztül apja Imre szivébe véste a katolikus hit megtartását, az Egyház megbecsülését, a főpapoknak, főembereknek kijáró tisztesség megadását, és a törvény tiszteletét. Intette a vendégek és jövevények megbecsülésére, a jótanács meghallgatására "a szenttel szent lészesz, és az ártatlan emberrel ártatlan lészesz, és a választottal választott lész és az elfordulttal elfordult." Gondos atyai szeretettel a hit pajzsát adja kezébe, kéri őt ezzel védje meg Krisztus testét az Egy-

házat, de ne felejtse el imádság edzi meg a lelket és teszi győzedelmessé ellenségei fölött. Kéri Imrét apja, hallgasson a vénekre, a főpapok tanácsa ellen ne tusakodjék, az ispánok, vitézek hivségére ügyeljen, mindenben alázatosság vezesse és nyakát ne emelje ispánok és főjobbágyok feje fölé. A gondos apa az utódnak szánt királyi koronát a türelem, igazságos ítélkezés, béketürés erényének drágakövével akarta ékessé tenni. Óvta a balgák szelességétől, de kérte az öregek tanácsának megszivlelésére anélkül, hogy a fiatalokat teljességgel elüzné magától. Az ország üdvét a hazai hagyományok megtartásában látta , mértékletesség, alázatosság, szemérmetesség, "minek nélküle senki sem uralkodhat itt, sem pedig az örökkévaló birodalomba meg nem térhet."

2

SZENT ISTVÁN GONDOS SZEMÉT nem vette le fiáról Imréről. Magával viszi országjáró utjára, igy Pannonhalmára, a hires bencés kolostorba, Szent Márton, pannoniai katona tiszteletére emelt egyházba. A konvent tornácába érve csodálkozva látta, hogy Szent Imre a szerzetesek közül kit egyszer, kit kétszer, kit háromszor kit pedig ötször csókolt meg, Maurus fratert pedig a későbbi pécsi püspököt, hétszer "apolgatta" meg. A sziveket és veséket vizsgáló Isten kegyelme világositotta meg Imre elméjét, és mindenkinek ugy adta meg az üdvözlő csókot, amint azt megérdemelték tisztaságos életükkel.

Szent István, II. Konrád császár fenyegető támadásai ellen a lengyel királlyal kötendő szövetségben látta országa biztonságát, és hogy ezt a szövetséget megpecsételje, fiát, Imrét a lengyel királyi hercegnővel, Ilonával jegyezte el. Imre azonban a szerelem lángolását, az önmegtagadás és az önként vállalt szüzesség áldozatával fojtotta el.

XII. században keletkezett legendája ujjongó szavakkal ecseteli a mulandó anyag felett győzedelmes elhatározás szentjét:

"Ó csodálatos megtartoztatása az ifjunak, amely a könnyek forrásából hüsitette, öntözte a szerelem tüzeit, és lángot hordva ölében, nem perzselődött meg annak tüzétől. Mert nagy dolog és csaknem tulhaladja az emberi természetet, elfojtani a testi kéjvágyat és a sóvárgás tárgyát, melyet az ifjuság fáklyái gyujtottak meg, a lélek erényével kioltani és lelki törekvéssel a kettős élvezet erejét kizárni, élni az emberi nem szokása ellen, megvetni a házasok vigasztalásait, semmibe venni a gyermekek édességét és bárminő kellemességei lehetnek a jelen életnek, ezeket a jövő boldogság reményeiért semminek tekinteni. Nagy dolgok ezek, mint mondtam, s csodálni való

erény és nagyon méltán roppant jutalomra van szánva a nagy fáradság miatt. Mert nagy ugyan a szerelmetesség küzdelme, de nagyobb a jutalma; ideiglenes az őrködés s örök a fizetése." — *(Erdélyi László ford.)*

Szent Imre tisztaságos élete nem jelentett világtól való elzárkózást, bágyadságot, erőtlenségbe nyuló félénkséget, mert a herceg minden vallási gyakorlata mellett hü maradt ősei katonás szelleméhez. Nem riad vissza nagy vadászatoktól, még a szomszédos Lengyelországba is átmegy, hogy csodaszarvast kergető ősei példájaként, üzze a sürü erdők vadját.

3

KERESZTÉNY tökéletesedésre való felkészülése kolostori szinezetü, még egyházi emberek előtt is követendő példa: "az érzékenységet az okosságnak alája és a gyarló testet a léleknek engedelmére hajtja." Az éjszakákat szigoru virrasztásban "vigyázással" tölti, szövétnek lángja mellett olvassa a Zsoltár könyvét. A pannoniai védszentek katonás erényei fölött szivesen elmélkedik, gyakran időzik, Szent György mártir kápolnájában, Veszprémben. Itt emelkedik a szentség magas fokára, itt esik "révületbe" extázisba, itt önti el lelkét a kegyelem forró zuhataga, és hallja a szózatot:

"Testi és lelki szüzességet várok Tőled, ezt adjad Te énnekem, és ebben maradj meg."

Szent Imre felelete alázatos válasz:

"Tökélyed meg a Te szent akaratodat énbennem és a testnek veszedelmes indulatját, amelyek a lélek ellen viaskodnak, a Te áldott irgalmasságodnak harmatjával oltsad el."

Halála után már nemsokára az ártatlanság, tiszta szüzesség koronájával ékesitve jelenik meg a legendák lapján.

4

ELSŐ LEGENDÁJÁT 1109-1112 között irhatták, amelynek forrása Hartvik Szent István legendája lehetett. Legrégibb, XIII. századi változatát a stájeri reuni cisztercita kolostor őrzi. XV. századi szövegét a gyulafehérvári Batthyány könyvtár, a párisi Mazarin és a bécsi Nationalbibliothek, a lembergi Ossolinski könyvtár tartotta fenn.

Legendájában találjuk, Konrád nevü, bünbánó "penitenciatartó" férfi történetét. A pápától rászabott penitencia értelmében, addig kellett Konrádnak vándorolni, mig kezét láncoló bilincsek leszakadnak és vétkét tartalmazó irás kezében elhalványodik. Hiába bolyongott szerte széjjel a világban, sehol sem talált vigasztalást, sehol sem akadt enyhitő csodára.

S STEPHANVS APOSTOLVS ET PRI-
MVS R. HVNGARIÆ

Végre Szent István magyar király csodatévő hirére Magyarországba jön, és Szent Imre sirjánál, csodák csodája, leszakad a bilincs, elhalványodnak a betük, Konrád lelke gyógyulását visszanyerte Szent Imre kegye által.

"Azon óráiban tehát fölkelt (Konrád) az álmából, az ugyanazon egyházban fekvő Boldog Imre sirjához sietett és mikor ott leborulva imádkozott, egyszerre a páncél összetörött láncokkal igen sok részre szakadva a földre esett. Az egyházban sokan megcsodálták, hogy honnan adott hangot a vasnak akkora csörömpölése. Összejött a papság és a nép s Fábián kancellár, azon egyház rectora megmagyarázta a dolgot, s a pápa pecsétje, amelyet az az ember sokáig hordott, összetört, a hártya belseje kibomlott, de irásnak nyoma sem látszott rajta. Akkor pedig mindazok, kik jelen voltak, Isten és Boldog Imre dicsőitésében törtek ki s hogy ekkora jótéteménynek emléke legyen. László királyt ,aki azon időben Pannonia élén állott, s az ország összes püspökeit és főembereit értesitették azokról, amiket láttak és hallottak ezen dologban." — *(Erdélyi László ford.)*

Temesvári Pelbárt, a XV. század legkedveltebb szónoka, a magyar ferences, három beszédet is szentelt Szent Imre alakjának. Az elsőben elmondja legendáját, a másodikban a lilium sajátságából kiindulva Imre férfias szüzességét fejtegeti, érdemének kisebbitése nélkül azonban megemliti, hogy a nőknél nagyobb érdem a szüzesség, mert sokkal gyengébb akaratuk és erejük. Harmadik beszédében Isten szolgájának imádságos lelkületéről szól.

5

A MAGYAR EGYHÁZ ZSOLOZSMÁJÁBAN költői szinességgel és melegséggel ülte meg emlékét. Hosszu ritmikus zsolozsmán kivül két himnusz, két sequencia hirdeti a királyi sarj népszerüségét. Fehér liliumnak szólitják, Candens lilium, és örömmel kezdik imádságát, akárcsak Erzsébetét Laetare Pannonia, Örülj Pannonia éneklésével, és Szent István fiában az uj egyiptomi Józsefet, a test hevétől nem érintett ifjut, Fehérvár boldog lakóját ünneplik, kinek szüzi termete nem ködbe vésző ellágyulás, hanem az "erős hercegnek" a ritmus szárnyán kibontakozó alakja:

Mente Deo militat
Dux vocatur fortis.

XIV. századi himnusza Plaude Parens Pannonia kezdettel a magyar szülőföld büszke éneke az ég felé, és nem felejtik,

Szent István király és fia Szent Imre herceg.

hogy kormányzó dinasztiának, az Árpádoknak sarja egyuttal Krisztus csodálatos katonája.

Egy mohácsi vész előtt irt zsolozsma pattogó ritmusa adja vissza legjobban népünk örömét Szent Imre ünnepén:

Pannonia keljen fel
Teremtőjét áldja,
oszoljon el ősrégi
tévelygés homálya!

Egybeforrott ujjongás
szivből kél a szájra,
hangnak ércét áhitat
szép szavakra váltja.

Örülj, Imre érdemén,
hitvallóhad váltig,
szeplőtelen seregét
követi sok más is.

Permetez rád ég felől
harmatoknak méze
tündöklléssel ugy elönt
Uj világnak fénye.
Pannonia Jézusért őt méltán dicséri.

— *(Poly János ford.)*

Tiszteletét a hazai magyarság külföldre is elvitte, nemcsak most de századokkal ezelőtt. A külföldet járó magyar diákok, az Angol Nemzetség párizsi kalendáriumába is beirták Szent Imre nevét. Kijavitották a francia naptárt és magyar naptárrá alakitották át, immár 600 évvel ezelőtt. Ünnepét a horvátországi egyházak is megülték, hisz a zágrábi szerkönyvek Szlavónia hercegének nevezik.

Sirbatételét szeptember 2-án ünnepelték meg, tulajdonképeni ünnepe november 5.

Alakjában a magyar dinasztia, az Árpádház szentségi ideálok felé törő ereje találta meg a féktelen indulatokat szelidség erényébe kényszeritő hősét. Halála férfias tusában érte, 1031-ben, vadkanvadászat alkalmával halt meg. Szent életével a sarcoló és portyázó pogány ősok, rokonok hibáit engesztelte ki. Legenda szerint halála pillanatában, Szent Eusebius "palesztinai Cesarea érseke" papságával és népével épen körmenetben járva a magasságban angyali édességü hangot hallott és látta Szent István pannoniai király fiának lelkét átvinni.

Testét Szent László király emeltette fel 1083-ban és ettől kezdve századokon keresztül megmaradt "szeplőtelen és minden jóságos müvelkedet patikájának."

III.

SZENT GELLÉRT

a magyarság mártirja

és tanitó mestere

SZENT GELLÉRT
Piczek Edit és Izabella (Hamilton, Ont., Can.) ablakfestménye a wellandi magyar templomban.

1.

SZENT GELLÉRT "eredet szerint támada Velencének királyi városából." Szülei fogadalomból klastromba adták, ahol "gyarapszik vala minden lelki jóságban nagy sokaknak felette", ahogy az Érdy kódex névtelen kartauzija irja. Magasabb szellemi irányitását Bolognában kapta, ahol már nyiladozott a későbbi egyetemet jellemző szellemi érdeklődés. Gellért harminckétéves, amidőn a velencei San Giorgio kolostorba visszatér. Szerzetestársai mihamar apáttá választják. Gellért azonban a tudományszomj és kormányzás nyugtató távlatainál is többet akart, apostoli tevékenység vágya fütötte szivét, hittérítő szeretett volna lenni, Jeruzsálembe akart menni. El is indult. Utközben nagy vihar lepte meg, amely a dalmát partokra sodorta hajóját, ahol Szent András monostorában talált menedéket. Itt találkozik hajdani szerzetestársával, Razinával. Ő hivja Magyarországba, kéri, ösztökéli, hogy szánja el magát a magyarság térítő munkájára.

Gellért engedve a baráti kérésnek, elindul Magyarország felé. Átkel a Dráván és 1015 május 3-án a déli kereszténység fellegvárába, Pécsre érkezik. "Jöve Péccsé Maurus pispekhez." Mór mellett találja Asztrik pécsváradi apátot, kiknek társaságában megy Szent István király elé. Épen Nagyboldogasszony napján ér Fehérvárra, ahol bemutatják a királynak. Szent István hamar észrevette a tüzes tekintetü, meggyőző erejü férfi természetfölötti adottságát. Meghivta tehát a hivők szivének vigasztalására, hitetlenek megtérítésére, az ékesség szavának elvetésére. Rögtöniben, "Fehérvárott oly nagy jeles, szép és bölcs prédikációt tesz, hogy mindnyájan csodálkoznak vala rajta."

Rövid tartózkodás után a király Szent Imre nevelőjévé teszi. Annak, aki a bethlehemi magányba akart vonulni, annak a legszebb feladat, a lélek ötvözés nemes mestersége jutott osztályul. A magány azonban mindig hivta, mindig kisértette. A sziv csendességében fogant gondolatok adtak erőt nevelői és térítői munkájához. 1023-ban a bakonybéli monostorba vonul, itt fejezi be nagy munkáit. A lélek hangját szólaltató apostoli lelkülete, erdők vadjait magához édesgető szelidsége "Bél pusztájában", a rengeteg mélyén tudta igazán magához láncolni a bizalmatlan magyarság szivét.

Csanád vezér által Ajtony felett aratott oroszlánosi győzelem után indult el a marosmenti egyház megszervezésére. Vele ment Váradról István és Anzelm, Zalavárból Konrád és Albert, Bakonybélből Krátó és Tászló, Szent Márton pannonhalmi monostorból pedig Fülöp, Henrik, Leonhard és Konciusz. Felszenteli az oroszlánosi templomot, majd Csanád vár mentén

Szent János templomba vonul. Szent István nagy örömét lelte az uj csanádi püspökben. Halálakor is ott van Gellért a király ágya mellett és közös fohásszal ajánlják fel az országot a Szüz Anya kegyébe.

Péter király uralkodása alatt nem közeledett a királyi udvarhoz, pedig jómaga is velencei volt. Szive ekkor a megtérített őszinte magyarokhoz vonzott. Igazi aszketikus szigora azonban csak Aba Sámuel uralkodása alatt tárul elénk. Alattvalóval vérengző Aba Sámuelnek megtagadta a koronázást és a csanádi szószékről nem átallotta a király szemébe vágni ennek kegyetlenségeit, nem nézhette, hogy a "szent angyali koronával" ékesitett király visszaél hatalmával. Nem fél, bátran megfedi Aba Sámuelt:

"Én jóllehet kész vagyok a halálra Krisztusért, de ime teneked jövendőt hirdetek, mert harmad esztendőre bosszuálló fegyver támad te ellened és az ország birodalma elvétetik tetőled, kit hamisan kerestél."

A vadság és nyers kegyetlenség tobzódásával szembeszállva, szeretet és békesség kegyelmét hirdeti a szenvedélytől megittasodott főuraknak. Félti a kereszténység gyenge hajtását, retteg a keresztény névért, amelynek méltó képviselője igen megfogyatkozott az országban. A csanádi főpap minden igyekezete oda irányult, hogy az "idegen" és "keresztény" fogalmát ne vegyék egynek, ne tartsák azonosnak. Megfeddi a főurakat, kik megalkuvó félelmükben nem merik a királyt a veszélyről felvilágositani:

"Hogyan is beszélhetnénk a király tetszése ellenére? Megharagszik, indulatba jön s mi mégis beszéljünk? Inkább szinlelik a jókedvet s vele együtt akár kacagnak, mintsem, hogy ki mernék mondani Isten hathatós igéjét. Ezt pedig azért teszik, hogy se rokonaik el ne veszitsék a nekik adott hivatalokat, se ő tőlük el ne vegyék a polyvát. Mikor pedig valaki emberi tekintetek, avagy földi dolgokhoz való ragaszkodás miatt fél a halandó embertől és ilynemü okok miatt kiván tetszeni annak, ki ma van, másnap reggel pedig már nyoma sincs a földön, akkor, ugy látszik, semmiben sem különbözik azoktól, akik a babyloni király bálványszobrát imádták." — (Deliberatio, Hajdu Tibor ford.)

De sajnos az idővel ő sem tudott versenytfutni. A pogány hagyomány, a régi szokás imádatának lappangó zsarátnoka perzselő erővel lobbant ki. Felzudult a nép és el akart pusztitani mindent, ami uj. Vatha népe ujjongva szaladt a Lengyelországból hazajövő hercegek felé. Maga Gellért is elindult Buda felé. A pogány hagyomány ekkor már perzselő tüzzel

lobogott. Három társával Diósd községben pihent meg Gellért, mikor jövőbelátó előérzete megsugta neki a közelgő vértanui halált.

— *Szerelmes atyámfiai, tudjátok a hónapi napon az menynyei báránynak vacsorájára hivattatunk. Azért siessünk, készüljünk el és haljunk meg az áldott Krisztusért.*

A pesti révnél, a mai Ferenc József hidnál találkozott a szembe özönlő pogány árral. Kőzáporral fogadták, ahogy legendája mondja, hajigálni kezdték kővel, de egyik sem találta. Ennek utána megragadták szekerestül, testét kordéra kötötték és a magas szikláról a mélybe taszitották "egy nagy hegyről, kinek Kelen-föld" volt a neve. Igy nyerte el a vértanuság koronáját 1046 szeptember 24-én. Midőn leesett, gerelyekkel átalverték őt és egy nagy kőn a Duna szélén eltörték fejét. Legendája mondja, hogy amely "kövön pedig kiontották vala agyvelejét, hét esztendeig semmi árviz el nem moshatta vérét."

Kiömlött vére engesztelés volt az idegen urak rossz példájáért. Martir lett, régi magyar szólással "vitéz", igy nevezte a magyarság régi kifejezéssel az egyház mártirjait. Testét először a pesti Boldog Asszony Egyházában, a mai Belvárosi templomban temették el. Később szállitották Csanádra.

"Isten emberének halála után egy hitvány ember lakománál ülve tarsolyából szőrszálakat huzott ki s a Boldog embert csufolva azt mondta a vendégeknek: Ezek a szőrszálai annak a borotvált szakállnak, aki azt hitte, hogy bennünket kiforgathat atyai hagyományainkból. Az ördög azonban egyszerre megragadta őt és saját fogaival marva testét kilehelte lelkét. — (Erdélyi László ford.)

2.

SZENT GELLÉRT VÉRTANU hite és példája lett a magyar kereszténység termékenyitő magva és csirája. Egész élete erre a vitézi halálra való előkészületben tellett. Nem volt meghunyászkodó. Szókimondását sokszor hevességig tetézte: "jobb háborkodni, mintsem az igazságot hallgatás alá rejtve eltapodni." Felkorbácsolt szent haragja azonban mindig hamar visszatért a keresztény türelem medrébe.

Józan lelkisége tele volt derüvel, az élet természetes örömének megbecsülésével. Örül a szolgalány énekének még akkor is, ha fáradt ut után, munkájában zavarja. Kedvesen szólt oda kisérő társának, Walternek: "Hallod-e a magyarok énekét?" És elmélázva a magyar földön született ének báján, megkérdezte társát, a tudós Waltert, hogy ki hajtja a malmot? Mikor megtudta, hogy egy asszony forgatja a követ minden

Szent Gellért vértanu halála Kelen-földjén.

"mesterség" és minden segély nélkül, dicsérte az asszonyt: "Szerencsés az asszony, ki másnak hatalma alá helyezve ily édesen végzi vidáman, zugolódás nélkül a köteles szolgálatot." Nem tudjuk, hogy magyar volt-e az asszony, nem tudjuk, hogy magyar szövegü dal csengett-e ajkán, tény, hogy Gellért másnap reggel gazdagon megjutalmazta nem csekély értékü pénzzel.

Nemzeti ügyünknek lelkes képviselője külföldön. A király küldetésében eljár Franciaországban, Italiában. Ravennában ő szenteli fel István zarándokházát. Mindenütt magyarokkal

veszi magát körül. A tolmácsok számát igyekszik szaporitani. Iskolájában a belépett klerikusokat kanonokká teszi, mivel "nem idegen nemzetből, hanem emez országbeliek", — ahogy a latin legenda kifejezte — patrióták voltak.

Legfőbb gondja volt iskolájának megszervezése. Még Dunántulról is tódult hozzá a fiatalság, hogy grammatikában és énekben jártasságot szerezzenek. Szinte már nem birták erővel a tanitást, azért Fehérvárról a német Henrik mestert kérték, hogy jönne el és segitene az oktatásban. Nemsokára Csanád a nemzetközi tudományos élet egy kis szigete lesz, mert a legenda szerint "németek, csehek, lengyelek, franciák és mások" is ott tanultak.

A magyarság megkedvelte Gellértben a hozzájuk hasonló hirtelen haragvó, de hamar megbékélő lelket. Ravasz furfanggal ki is használták könnyen megbékélő természetét. Egyszer egyik kocsisa mulasztást követett el és Gellért megparancsolta, hogy az engedetlen szolgát büntessék meg, verjék bilincsbe. Környezete, nem felejtve Gellért atyai szivét, verés helyett csak tyukvérrel kenték be a szolga hátát és igy kötötték ki egy utszéli cölöphöz. Mikor Gellért arra menve, meglátta a megkötözött embert, kinek hátáról csorgott a "csirkevér" odaszaladt hozzá és nagy sirás között kérte bocsánatát a szolgának.

3.

HALÁLA UTÁN csakhamar felvirágzott sirján a legenda. A kisebb, Legenda minor, a XII. század elején keletkezett, a csanádi egyházmegye egyik papja, talán Walter irta. Kéziratát a párisi Mazarine Könyvtár és a velencei Szent Márk könyvtár őrzi. A nagyobbik, Legenda major, a XIII. században keletkezett és a XIV. században még egy fejezettel toldották meg az óbudai klarisszák klastromában. A bécsi és müncheni Nemzeti Könyvtár őrzi.

Szerzője szines képzelettel vázolta az olvasó elé Gellért alakját.

Még a humor sem hiányzik a legendából. Huncut mosollyal nézi irója Csanád ispán törvényei ellen vétő és az őrök kezéből kiszabaduló magyar nagy szaladását, hogy Gellért házában a monostor küszöbét átlépve, menedékjog erejénél fogva megszabaduljon az ispán igazságszolgáltatása alól: — "Jól jártál rókácska, megmenekültél ugyan a veszedelem tőrétől, de bőröddel együtt, amit majd lehuznak, verembe estél." A ravasz magyar lett azután élete végéig a templom harangozója.

A nagy legenda szerzője magyar, a pogány ősök keresztény fia, ki megborzong a ritus patrum nostrorum, a mi atyáinknak szokásától.

Szerkönyveink sajnos nem őrizték meg verses zsolozsmáját. A XIII. századi breviáriumokban csak hat leckéjét olvashatjuk; a XIV. századiakban megjelenik antifonája. Hálaadás hangzik ki belőle, ima az Urhoz, hogy de ultimis finibus terrae zarándoknak és jövevénynek hozta ide közénk Gellértet: ut in terra nostra peregrinus esset et advena. Szent István hagyományainak felfrissítése érzik a pár soros imában, tisztelet az uj szellemet és lelkiséget behozó zarándok és jövevény felé.

4.

CSODÁI HITHIRDETŐ VOLTÁVAL vannak kapcsolatban. Hogyne lett volna bizalommal iránta a hitetlen pogány, midőn a sötét erdők félénk őze is Gellért kalibájába menekült; még a ragadozó farkas is ajtaja elé fekszik, tüsketépte talpát szeliden Gellért felé nyujtja. Mint Szent Ferenc előfutárja szeretettel öleli keblére a természetet. Békét áraszt maga körül. A gimszarvas, meg a farkas nála maradnak, vele lakoznak, nap-nap után együtt mennek ki a mezőre és egyik sem bántja a másikat.

Nyomorultak százai nyernek gyógyulást közbenjárására. Egy görcsös kisded a pesti rév előtt a szent vértanu testének megcsókolásával visszanyerte egészségét; egy német szüz pedig szeme világát kapta vissza; egy másik magyar lány, kinek arca szépségét szeme csipája csufitotta el, Szent Gellért sirjához vezetve szeme tisztaságát nyerte el ujból; Szent György kanonokját a gutaütéstől gyógyitotta meg; gazdag vázában őrzött vére érintésétől sokan meggyógyultak. Égi jelek mind ébren tartották a magyar nép szeretetét vértanui emléke iránt.

Szenttéavatása Szent László uralkodása alatt valósult meg. Holttestének felemelésénél maga a király is jelen volt és a hercegekkel együtt vitte a magyarság vértanujának koporsóját. A régi magyarság február 24-én ülte meg testének átvitelét (translációját), szeptember 24-én pedig szenvedése emlékét (deposicio).

5.

Az Egyházkormányzat és térités munkájával járó fáradtságot a lelki magánybavonulás csendjében tollal kezében pihente ki. A hüs magyar erdők mélyén születtek meg munkái, a magyar éghajlat mérsékelt napsugara érleltette meg ihletét alkotássá.

"Méne Bél-nek pusztájába és ott régi remete módra cellát szerze magának a vadon erdőben és ott szolgál vala éjjel nappal az Ur Istennek és Asszonyunk Máriának."

Ha pedig a lelkek üdve az elmélkedés és tudós munka mellől a zajos város felé szólitotta, magával vitte könyveit és kocogó magyar szekéren olvasgatta, javitgatta kódexeit. Ó, áldott magyar szekérke, ahogy a latin iró hivta, modico utebatur vehiculo, amely a göröngyös bakonyi utakon is kényelmet adott a tudósnak és szentnek.

Legismertebb munkája a "Deliberatio", a Nabuchadonosor által kemencébe vettetett három ifju éneke felett való elmélkedés. Tárgyát Dániel próféta könyvének harmadik fejezetében emlitett három ifju énekének misztikus magyarázata adja. Az allegorikusan értelmezett szövegből a misztikus elmélkedés utjára megy Gellért és az ész érveit a szív érzésével cseréli fel. "Nem követtük — irja a Deliberatio 7. fejezetében — a szónokok zajongásait és áradozásait, akik csak a szavak szépségét hajhásszák, nem pedig a hittitkoknak erejét."

A magyar misztikus iskolának vetette meg alapját, amely szembeszáll a grammatikusok fecsegésével és léha okoskodásával. Szinte ugy beszél, mint később a nagy angol tudós, Salisbury János, vagy akár Szent István kisebb legendájának szerzője, ki nem utánozza a nyelvészek tudós mesterkedését, a bölcselők szofisztikus szófogásait, mert "balgaság a mély vizre menni, ha nem lehet kikötőhöz jutni." A magyar józanságot erősitette tehát Gellért szivből jövő elmélkedésének megirásával.

Örömest gondolkodik Krisztus misztikus Testének, az Egyháznak életéről. A napnál, holdnál ragyogóbb Egyházat néha elhomályositja a külső ellenség, a bünös világ. De az Egyház "fekete mikor üldözik, szépséges mikor megbecsülik, fekete földi sorsa miatt, szépséges a kegyelem erejétől. Fekete eme világban, dicsőséges a jövő életben. Fekete midőn megvetik, szépséges midőn megkoronázzák."

Munkája, mint feljebb olvastuk, még személyes élményeknek sincs hijjával. Aba Sámuel előtt meghunyászkodó országnagyokat bátran megdorgálja és a zilált állapotokért a királyt magát teszi felelőssé.

Személye lesz a hozzánk áramló nyugati müveltség csatornája. Franciaországi követsége alkalmával ismerkedik meg a veduni St. Vannes kolostor apátjával és neki küldi el az Isteni Örökségről, De Divino Patrimonio cimü másik munkáját.

Szent Gellért azok közé tartozott, ki a patrisztika már-már széthulló gyöngyszemeit összehordta és utókorra hagyva felfrissitette. Jelentősége a mai tudomány fényénél csak nő. A

hogy Ivánka Endre megállapitotta, nálunk jutott érintkezésbe egy nyugati ember a görög müveltséggel; innen továbbitotta Szent Gellért a nyugat felé a görög miszticizmus virágait.

Ha vitás kérdés marad is, vajjon összekötő kapocs volt-e a tizenegyedik században Kelet és Nyugat között, egy a bizonyos, hogy a pelyhező magyar teológiai müveltségnek bátoritó ösztökélést adott. Müve alapgondolatát, amit a magyarság azóta minden büne ellenére oly kereszténvien követett, saját életével igazolta. Csak az a boldog és szerencsés, ki semmi mást nem tisztel, mint az igazságot és a világ üldözésétől nem fél.

A legenda szerint árviz sem tudta lemosni vérét a kelenföldi kőről, amig a magyarság szép egyházat nem rakatott emlékére. Azóta is a világban szétszórt magyarok szivükbe vésték tanitását és a századok balsorsa között hagyományként ápolták. Mint Szent Genovéva vigyázó szelleme Páris felett, ugy állott szobra az ősi Buda ormán. Lelke őrködött ott a történelmi Budán a Duna tükrében mindig mosolygó Pest felett.

IV.

BÁTOR LÁSZLÓ KIRÁLY

SZENT LASZLÓ
Piczek Edit és Izabella (Hamilton, Ont., Can.) ablakfestménye a wellandi magyar templomban.

1.

A MAGYAR NÉP SZIVE minden idők folyamán a legnagyobb büszkeséggel Szent László nevének hallatára dobbant meg. A pannóniai jámborság benne látta vitézi arculatának leghivebb megtestesitőjét. Szent László lett a veszélyeket legyőző szent, a vitézeket bátoritó pátronus. Férfias emléke a magyar aratás idejével, az érett kalász képzetével társult, miért is ünnepe junius 27, midőn a perzselő magyar nap nyári delelőjén van. Mikor is: "De felült László a béresek nyakára."

László király, Géza és Lambert testvérével, Bajnok Béla herceg fia volt. Apjától a pomeránverő hőstől örökölte vitézségét. Béla ki egyik párviadalával Lengyelország becsületét mentette meg legyőzvén a pomeráni óriást, nagyban hozzájárult ahhoz, hogy fiát Lengyelország még jobban szeretetébe zárja.

A nagy pogánylázadás üszkösödő hamva terjengett még a levegőben midőn az országba hivott Béla és ennek testvére Endre az országban megmaradt három főpappal szemtől szemben találkoztak. A püspökök között volt Leodvin, ki később Béla feleségében, Richezában, Szent Ezro lotharingiai palatinus unokájában hasznos segitőre talált. Richeza gyermekkorát Lotharingiában töltötte, itt szivta be a cluny-i lelkiséget, amely a tespedő nyugatot rázta fel aléltságából. Béla Leodvin püspök apostoli területét, a bihari negyedet választja hercegségül, mert itt volt legerősebb a nyugati orientáció fészke, itt érezte magát Richeza otthon. Anyjához való ragaszkodásnak szentelt tehát László emléket akkor, midőn a váradi egyházat ifjukora regényes vidékén Istennek emelte.

Szent István halálát követő esztendőket már a magyar széthuzás és testvérháboru homályositotta be. Szent Lászlót is körülvette az Árpádok átka, a trónörökösödés kérdése keserü megoldása. Apjának menekülni kellett Endre elől, végre is hatalommal szerezte meg a koronát. Béla uralkodását Salamon pártfogójával, IV. Henrikkel való viaskodás töltötte be. Ezt a keserü feladatot idősebb fia, a tisztaszivü Géza is örökölte tőle. László készségesen támogatja testvéreit. A mogyoródi csatában Géza oldala mellett már mint félelmetes ellenfél jelenik meg, kinek láttára félelemmel hátrál Salamon. A csata előtt megvigasztalja Gézát, hogy látomásban látta amint angyal teszi fejére a koronát. Testvéri szeretete még hadvezéri terveiben is megnyilvánul. A bihari csapatok élén átveszi Géza zászlóját, hogy Salamon haragját önmagára irányitsa. Félelem nem volt szivében, hisz a csata előtt a Pannón katona, Szent Márton segitségét hivta, kire Magyarország mint földijére emlékezett. Kemény páncéljában a mogyoródi domb tete-

jén ő az élő magyar fenyegetés, harcra kész lándzsája nyelén mégis játszi szemekkel fut keblére egy kicsiny, hófehér menyét.

2.

SZENT LÁSZLÓ LEGSZEBB FÉRFIKORÁBAN, negyvenéves fejjel lépett a trónra, 1077-ben. Életéből (1040—1095) harminchét év jutott a hercegnek és tizennyolc a királynak. Anyja kapcsolatai révén ügyesen felhasználta a császár ellen jelentkező lotharingiai ellenzéket. Szent László Adria felé akart kijutni, ehhez is szövetséges kellett. Igy kerülhetett, rokonának Raymund Toulouse-i grófnak neve előtérbe, kinek felesége Roger normann király egyik leánya volt. A normann támogatás pedig az adriai tenger egyik partjának baráti semlegességét jelentette. Elhatározta, hogy Somogyországban, Horvátország felé vezető ut mesgyéjén kolostort épittet és ide Raymund gróf birtokáról hozat francia szerzeteseket. Igy jöttek el Somogyvárra a St. Gilles-i barátok.

Folytatta az első magyar király országgyarapitását. 1090-ben Szlavónia meghóditását a zágrábi püspökség megalapitásával fejezte be. 1091-ben, ahogy a pécsi székesegyház gyönyörü freskója mutatja megszerzi Horvátországot. A szlovén földön keresztül közelebb jut Rómához, Monte Cassinohoz és igy eme hadjáratával a nyugat felé járható, békét biztositó ösvényt taposta ki.

Örömmel ir most már Oderisiusnak, a montecassinoi apátnak: "Hiszem, hogy barbár népeken nem egyszer csekély erővel kiküzdött győzelmeimet szent férfiak imádságának köszönhetem; e levelemmel is Benedek konventjének ajánlom magam Orbán pápához küldött követeim utján . . . Mivel Szlavóniát már majdnem egészen megszereztem, mintegy szomszéddal közlekedhetsz velünk. Ezen irattal Horvátország, Szlavónia és Magyarország területén a Montecassino rendjének ajánlott mindazon javakat megerősitjük, amelyeket alattvalóink adományoztak vagy jövőben adományozni fognak."

Vitézi hirnevét növelte a kunokon aratott győzelme. Lengyel rokonai vitájába is beleszól, ügyes fortéllyal beveszi Krakkót. Földet hordatott halomba a vár alá, liszttel szórta tele, amiből a krakkóiak arra következtettek, hogy László hosszu ostromra szánja el magát és nincs szándéka a vár alól elvonulni.

A mai "hideg-háboru" minden fogását ismerte. Salamon kiéheztetett embereit minden jóval ellátta és igy küldte őket vissza az ellentáborba. Bosszuállás sohasem közelitette meg. "Ne öljük meg, csak fogjuk el ezeket az embereket, ha megtérnek éljenek."

3.

BENNE EGYESÜLT A VITÉZI KEMÉNYSÉG a harcos bátorsággal, az ellágyuló jóság az emberi szelidséggel. Ha győztes, nincs benne bosszu. A győzelmet szükséges rossznak tartja, hogy drága hazáját a biztonság érzetével boldogitsa. A mogyoródi csata után a testvérharc áldozatai felett keserü szomorusággal tépi meg köntösét, megsiratja az elesett vitézeket, meghasogatja arcát, megtépi fürtjeit "mint az anya fia temetésén." Meghasadt szivvel járt a halottak között; midőn Ernyei Ispán tetemét meglátta, ki mindig fáradozott a békén a hercegek és Salamon között, leugrott a lováról, átölelte a holtat és sirva szólitgatta életre: "Ernyei gróf, béke szerelmese, sirok feletted, mint testvérem felett, mivel szived és tanácsod mindig békével volt itatva."

Még ellensége, az ármányos Vid holtteste előtt is szánakozás tölti el: "Gyászolom halálodat, noha mindig ellenségem voltál. Bár élnél és oldalamra állhatnál, hogy a békét megerősithetnéd."

László igazi győzelme abban állott, hogy meggyőzte a még mindig gyanakvó magyar népét, hogy az idegen ármánykodás salamoni szövetség, nyugati csalafintaság köntöse nem egyenlő a kereszténység nemes fogalmával.

Népének apostoli küldetését is ébren tartotta. A hastingsi csatából (1060) menekülő angol-szász harcosok lelki gondozását sem felejti el. Midőn ezek a Fekete Tenger partján, a melyet New England-nak neveztek el, letelepedve Szent Lászlótól kértek papokat, hogy hitüket számkivetettségükben is megtarthassák, szivesen küld egyházi embereket oda Pannónia földjéről.

Vitézi tettei közül egy sem ragadta meg népe képzeletét ugy, mint lovagi bátorsága, a magyar leány kiszabaditása a rabló besenyő karjából. A bécsi egyetem magyar diákjai Anyakönyvük első lapjára festették ezt a jelenetet, amidőn a szent király legyőzi a leányrabló keleti bitangot. Megszabaditása után, igaz magyar bókkal Szép Hugomnak, a krónikás szavával Soror Speciosa-nak szólitja a leányzót, kinek ölében pihenteti meg vérző homlokát. A magyarság mindig trubaduri magaslatokban élő nőtisztelete Lászlóban találta meg harcos eszményét. Erős ember ő, akárcsak Roland, a francia epika hőse, de azért László mégis sirva fakad, mint Isteni Mestere, midőn a váradi monostor kemény köveit kivágják.

Küzdött a XI. század legnagyobb rákfenéje, a kapzsiság ellen. A csaták győzelmében elmámorosodott vitézeit nem engedte a csillogó arany varázsába esni. "Bitang osztáskor", a hogy a prédát akkor, kifejező magyar szóval nevezték, a zsákmányból egyházat rakatott.

Udvarában keletkezett a nemzeti krónika első összefoglalása, a Gesta Ungarorum. Környezetét a mult tisztelete, dicső ősök megbecsülése jellemzi. 1083-ban "felemelteti" Szent István és Imre testét, kanonizálják Gellértet, Boldog Andrást és Benedeket és evvel a magyarság lelkiéletének a nép szivéhez közelálló érzelmi forrásból friss italt adott.

Politikai okossága a nemzeti szentek tiszteletének sugallatából táplálkozott. Az a tény, hogy a zágrábi püspökség alapításával 1084-ben e területet IV. Henrik hivének, az aquilejai patriarka befolyása alól kivette, védszentül Szent Istvánt tette, mutatja, hogy a nemzeti érdekeket egy pillanatra sem hagyta ellanyhulni. Az a tény pedig, hogy az uj zágrábi püspököt a kalocsai érsek alá rendelte, csak szorosabbra füzte a kapcsolatot a meghóditott ország és a magyar föld között.

Hire, neve és Istenben való jósága hamar elterjedt a keresztény fejedelmek között. Épen husvétot ünnepelte bodrogi magyarjai között, midőn "Franciából, Hispániából, Angliából és Brittaniából követek jövének hozzája, . . . hogy Szent Jeruzsálemnek városát szabadejtanák meg." Neki jut a dicsőség, hogy megkérdezik vállalja-e a keresztes háboruk vezérségét és lenne "fejedelmük és előttük járó" (rector et gubernator).

A somogyvári település tehát meghozta gyümölcsét. A követek között volt Rajmond toulousei gróf testvére, Vilmos, aki 1093-ban zarándolt a Szentföldre.

4.

SZENT LÁSZLÓ CSODÁLATOS HARMÓNIÁJA a világi vitézségnek és lelki finomságnak, szerencsés letéteményese a Szentlélek adományának és a lovagi erényeknek. Élete csupa harc, hol a betörő kun besenyőkkel, kik mint kövér faggyu a tüzben, ugy olvadnak el ereje előtt, hol az álnok Salamonnal, kivel egymaga akar megvivni a pozsonyi vár alatt. Küzd tatárral, pogány besenyővel, de bátran szembeszáll a pokolbéli ördög hatalmával is: hostes spirituales spiritualiter expugnando, a lélek ellensége ellen lélekben küzdve. Hatalmas testét böjtökkel sanyargatta, hogy makacs és konok népének büneit leesdje és "szive oltárán magát Istennek élő áldozatként" ajánlja föl. Nem keresi a puha ágyat, hanem mint egyszerü katona, ki a harc rögtönzéseihez szokott, egyháza csarnokaiban pihen meg. Igy lesz a szószék dicséretében miles probissimus et audacissimus, legbátrabb és legvitézebb katona.

Tagodban ékes, termetedben diszes,
Válladtul fogva mindeneknél magasb;
Csak szépséged császárságra méltó,
*Hogy szent Korona **Téged** méltán illet.*

Vitézsége természetfölötti erők jegyében csillogott népe előtt, amely a sárkányt ölő népmesék hősét az ördöggel küzdő daliás királlyal azonositotta.

Külseje olyan volt, amilyent a magyarság harccal kelő, csatával nyugvó hánytorgatott élete megkivánt.

Tekintete kedves, arca piros, beszéde ékes,
Karja erős, termete diszes, vállánál
Fogva mindenkinél magasb,
Testében tiszta, lelkében fényes.

Nemzete dicséretét, hozzá szóló bizalmát, katonái előtti tiszteletét minden vésszel dacoló bártorsága váltotta ki. Corde audax more leoni, Szivében bátor miként vad oroszlán, kedvenc hasonlat, a középkori Physiologusok sárgult lapjáról vándorolt a szónokok érve közé és innen szállt le a nép ajkára. Anyja városának, Biharnak ékes oltalmazóját , Magyarország védőkarját, pogányoknak elüzőjét, eretnekség gyomlálóját, ezért nevezte a nép Bátor Lászlónak.

Testedben tiszta, lelkedben fényes,
Szivedben bátor miként vad oroszlán,
Azért neveztek bátor Lászlónak,
Mikoron méglen ifjudad volnál.

Benedek váradi püspök aristotelesi ismereteit örömmel fitogtatja, Szent Lászlóra az oroszlán tulajdonságait alkalmazza. Ő a tökéletes ember, kiben a kegyelem teljessége, tökéletes testben vetett fészket és igy testi külseje is méltónak mutatta őt, hogy harcos nép felett király legyen.

Nevének diszitő jelzőit a krónikák kitáruló lelkesedésben fokozzák és hosszu mondatokban hullámoztatják. Ő az, aki erényekben teljes, hitben katolikus, jámborságban kiváló, bőkezüségben készséges, szeretetben kimagasló. Fénylik mint hajnali csillag a felhő közepén, ő a teli hold, fénylő nap, öntve sugarát népére. Ragaszkodó XIV. századbeli krónikások Dávidhoz hasonlitották, Sirák fiának könyvéből vették idézetüket: "Mert mint hájt elválasztja a hustól," ugy volt ő kiválóbb a nép minden fiánál. (Eccli 47, 2.) "Oroszlánokkal ugy játszott mint bárányokkal és medvékkel ugy bánt, mint juhok bárányaival". Ráillett Dávid dicsérete, hisz "Ifjukorában nemde megölte az óriást (Eccli 47, 3.) és "elvette népéről a gyalázatot." Tudálékos jámborsággal etimologizálják deákos nevét: "Mert ha nevének eredeti értelmére célzunk, Ladislaus mintha azt mondaná, hogy a népeknek Istentől adott dicséret. Mert a "laos" népet jelent, a "dosis" pedig adó vagy adott, vagy adás." "A laus-t ugyan a népeknek adták, mert valóban bol-

dog nép és dicséretes a nemzet, amelyben ilyen fejedelem támadt, dicsőséges lett istenileg ekkora rector adásával meglátogattatni."

Bőséges volt szeretetben, nagylelkü türelemben, komoly király kegyességgel, kegyelem ajándékával teljes, igazságosság ápolója, szemérmetesség védője, lesujtottak vigasztalója, elnyomottaknak felemelője, árváknak gyámola, kisdedeknek jámbor atyja. Legendairó dicsérete szinte a litániák hangszerelését veszi át és édes érzéssel ajkán dicséri Magyarország királyát. Szent Lélek kegyelmétől diszitve, a rá vigyorgó világnak mulandó dicsőségét visszalökte. A föld minden csalogató virága elhervadt szivében, Isten Fiának reményében pedig kivánságait keresztre feszitette.

5.

LÁSZLÓ NEMCSAK JÁMBOR, de igazságos király is. Rex justus et timoratus a középkori uralkodók ideálja. Mindig Isten félelmét tartotta szeme előtt, minden itéletében, különösen pedig a büntető ügyekben.

Szent László törvényei Bonipert pécsi püspök barátjának, Fulbert, chartres-i püspöknek axiómáját verik vissza: "A király az igazságosság csucsa." Benedek váradi püspök Szent Lászlóról szóló beszédében a királyt négy erénnyel ékesiti: az igazság, gondviselés, emberiesség és bátorság gyöngyszemével.

Igazságának dicsérete a legendák lapjain az ujjongás hangját üti meg. A legendairók szerint nem annyira itélettől, mint megitéltetetéstől félt . . . Az itélet keménységét az irgalmasság szelidségével enyhitetve ugy viselkedett alattvalóival szemben, hogy ezek inkább szerették, mint rettegtek tőle.

Elméjében mindig az örök jót fontolgatta, ezt forró vággyal óhajtotta, jócselekedetek szünni nem tudó sorozatával kereste. Megőrizte a királyok méltóságát, "megadta mindenkinek a magáét, szerette Istent Önmagáért s a világ megvetni valóit Istenért." Odaadó volt Teremtője és jóindulatu saját népe iránt, nagylelkü az idegenekhez, bőkezü alattvalóihoz, irgalmas a legyőzötteknek.

Mint király nem csak első volt rangban, hanem a teher viselésben is. Ahogy latin legendája ügyes szójátékkal kifejezte, nemcsak előljárni, praeesse, de szolgálni, prodesse is tudott.

6.

HALÁLÁT ÉP OLY BÁTRAN VÁRTA, mint megannyi harcának kezdetét.

"Testi egészsége kezdte őt mindenképpen elhagyni s összehiva az ország főembereit jelezte nekik, hogy közeledik tes-

ének fölöszlása. Ennek hallatára a legjámborabb király halálán siránkozók sokaságának jaja egészen az égig emelkedett. De a király magához véve az eukarisztiát, amelyben hüségesen hitt, amelyet teljes szivvel szeretett s egész erejével keresett, szerencsésen elköltözött az Urhoz. Összeesett hát az egyedül Szent László királyban levő egész várakozása az ő Krisztus szentségeire fölesküdött lovagjainak . . . Szentséggel és kegyelemmel telve az mennybéli angyalok seregébe lépett uralkodásának tizenkilencedik évében az Ur 1095. esztendejében,"

julius 29-én, amikor valószinüleg tüdőgyulladásban adta ki lelkét. Holttestét először Somogyvárott helyezték el, de ahogy a legenda mondja:

"mikor pedig a hivek véleménye Váradra viendő teste dolgában, ahol tudniillik parancsa szerint el kellett temetni ingadozott a kánikulai napok hősége és az ut hosszusága miatt s jónak látszott a fehérvári egyházba betérni, amely közelebb volt, akkor ismét elérkeztek egy elágazáshoz, ahol a fáradtságtól és szomoruságtól elaludtak. Amidőn álmukból felébredtek, látták, hogy minden emberi segedelem nélkül Várad felé megyen az szent test mend szekerestül. A boldog hitvalló teste azon helyre, ahol maga választott magának sirt, istenileg vitetett oda."

A történeti igazság az, hogy valószinüleg II. István alatt vitték Váradra, ahonnét mint kis fiu elindult. Igy visszatért tehát megpihenni apja hercegségébe, édesanyja hü latinjai közé. Somogyvár és Várad, Dunántul és Erdély kapuján át taposott ösvény végül is az édesanya emlékénél végződött.

Sirt előtte a magyarok egyeteme a klérus és a nép, együtt a gazdag és a szegény, ifjak és szüzek:

"Halála után három esztendeig ez országban szép öltözet, táncjárás és fény, vigasságtétel sem láttatik sem hallatik."

Váradi sirja nagyhamar magyar Compostella méltóságára emelkedett. Csoda csodát követett itt és a szent hely mihamar a magyar igazságszolgáltatás legfőbb foruma lett. Az 1205—1231-ig lefolyt peres eljárások, istenitéletek jegyzőkönyveit tartalmazza a mai napig is meglévő Váradi Regestrum, amelyet Martinuzzi Frater György talált meg és 1550-ben Heltai Gáspárral nyomatott ki. Szent László sirja lett a vitadöntő eskük szentélye, a jogrend őre, a bizalom forrása.

Régi magyarok szenttéavatását (elevatio) junius 27-én dicsőséges halála évfordulóját (depositio) julius 29-én ülték meg. Hazai hagyományainkhoz mindig ragaszkodó középkori párisi diákjaink Szent László nevét az angol-német nemzetség hiva-

S LADISLAVS PRIMVS VIII REX HVN.

talos könyvének naptárába is beirták. Tisztelete a szomszédos országokba is eljutott. A prágai kereszteseknek ma a Debreceni Kollégium könyvtárában őrzött misekönyvébe is bejegyezték nevét.

7.

SZENT LÁSZLÓ VALLÁSOS KULTUSZA teljes egészében 1192-ben szenttéavatása után bontakozott ki. Legendájához talán Hartvik, másképen Arduin normann származásu győri püspök szolgáltatta az első adatokat. A ma ismert Szent László legendákon kivül még egy részletesebbnek is kellett közkézen forogni a XIV. század derekán. Erre mutat a Vatikáni Képes Legendarium, amelynek egyik része a new yorki Pierpont Morgan könyvtárban van. Ez a legendarium oly részletet is tartalmaz, mint az ördöggel való viaskodás, amelyet irott szövegekben egyébként hiába keresünk.

Legrégibb legendája több csodát sorol fel: A templomon kivül maradt komornyik dicsőült testben látja Lászlót felemelkedni; éhező seregét a vadállatok seregével táplálja; szentségi hirében kétkedő magyarnak álla hátracsavarodott és fordulni nem birt, mig be nem vallotta: "Vétkeztem Isten szentje ellen és odaborulva Szent László sirjához és irgalmasságát esdette, hogy meggyógyuljon." Egy vitéz katona ajándékba kapott ezüst tálját a kapzsi ispán el akarta orozni; István király a pert Valter váradi püspökre bizta, ki istenitélethez folyamodott és elrendelte, hogy az ezüsttálcát tegyék Szent László sirjára és az Ur majd igazolni fogja, ki a jogos birtokos, "az Ur Isten ott jelentené meg kié vóna törvény szerint"; az orozó ispán alig hogy hozzányult a tálhoz rögtön összeesett és megrettenve sem a tálat nem tudta felvenni, sem a földről nem volt képes felkelni.

Népe testi egészségének is védőjévé válik. Pestisjárvány idején csodálatos uton, ijjával kilőtt nyila nyomán megtalálja azt a (gentiana) füvet, mi a szörnyü betegséget meggyógyitja. Azóta hivják a keresztesfüvet Szent László fűvének, németül Ladislaikrautnak. Költői feldolgozása Arany János elbeszélésében csucsosodik ki.

A Vatikáni Legendarium a magyar szentek közül legszivesebben Szent Lászlóval foglalkozik, kit huszonnégy miniaturában jelenit meg. Latin breviáriumok leckéi legszivesebben csapatainak csodás táplálását mondják el: "nagy sereg szarvas és gimők eleibe jövének és számtalan bivalyok, kik mind levetvén az ő keménységüket nagy szeligyen az táborra menének."

Tiszteletét szeretettel ápolják az egyházi személyek: püspökök, papok, klerikusok egyaránt. Már 1291—96 években

Benedek váradi püspök "Beata terra cujus rex nobilis est, Boldog az ország, kinek királya nemes" témával ugy klerikusok, mint világiak előtt beszédet mondott róla. A fiatalok előtt, kik közül "sokan látogaták Pécset, hol a tudománynak Lajos gyujta mécset", Szent László már mint a magyar férfieszmény jelenik meg az egyetemi szentbeszédek témájában.

A pécsi egyetemen elhangzott középkori szentbeszéd témájának központjában az igazságos király áll, ki népe "legigazságosabb kormányzója, ellenségének leghatalmasabb legyőzője és jócselekedeteknek legkitartóbb müvelője volt."

A XIV. században már készen van "Fons aeternae pietatis, Örök boldogság forrása" kezdetü verses zsolozsmája, hogy lelkesedésre gyujtsa a katedrálisok népét, a monostorok szerzeteseit a zarándokok széles tömegét. Ebben cseng fel a "Salve benigne Rex Ladislae, Üdvözlégy kegyelmes Szent László király" pattogó csengő ritmusa. Ugy száll elénk mint a haza bajnoka, a magyarság üdve, Pannonia öröme, a keresztény seregek oszlopa. A sequenciája (ritmikus prózában irt imádság) bókol Váradnak, ki testének szerencsés őrzője lehetett. Ő a lépcső, rajta keresztül jut nemzete a mennyei trónus közelébe, hozzá fohászkodva félelem nem fog erőt a népen s nem retten meg semminemü ellenség kardjától. Az egész zsolozsma alapgondolata: László a királyok disze, igazságosság és kegyesség tüköre, ki népéről dicsősége teljében sem feledkezik meg.

Latin himnuszának magyar forditása teljes egészében a Peer kódexben maradt ránk, töredékei pedig a Gyöngyösi és Érdy kódexben. A XVI. századi nemzeti veszedelem küszöbén ájtatosságunk kedves alakjává válik ismét. Ő lesz "nagy csodaképen" adott mennybéli király. "Salve benigne Rex Ladislae, Üdvözlégy Szent László király." Magyar nyelvü versben itt jelenik meg először a magyar és Magyarország szó. A latin zsolozsma átütötte a templomok falát, László magyar himnusza a nemzeti lelkesedés dala lett.

Nagy magyar irók és költők hajoltak meg előtte a századok folyamán. Janus Pannoninus epigrammával hódolt fegyveres szobra előtt:

At tu qui rutilis eques sub armis
Dextra belligeram levas securim
Cuius splendidis marmorum columnis
Sudarunt liquidum sepulcra nectar.

A ragyogó szavu franciskánus, Temesvári Pelbárt, már Lászlót Istentől adott Dicséretnek nevezi, Laus Data Deo. Az igazságos László képe ihlette szólásra a franciskánus magyar prédikátor ajkát. Beszédének tárgya Szent László, a lelki nemesség megtestesitője: boldog a föld, amelynek királya nemes.

A derék ferences nem állhatta meg, hogy a mult nagy szentjének dicséretével ajkán ki ne keljen kora elfajzott nagyurai iránt." De hej, a mai hercegek, nemesek, bárók és kormányzók kegyetlen szivüek, ajándékot és adót csikarnak a népből és csak mindig harácsolni szeretnek." Bezzeg nem ilyen volt László, ki "oneris potius quam honoris," inkább tehernek, mint dicsőségnek tekintette állását.

Pelbártot követve a magyar prédikátorok, Szent Lászlót mindig az igazságosság, gondviselés, emberiesség és bátorság gyöngyszemével ékesitették fel. A regősök és énekesek a délceg és daliás királyról szólnak, ki a sok nyomoruságban harccal kelő, csatával nyugvó nemzetének mindig pártfogója.

A XIII. századtól kezdve az egyházi müvészet legihletőbb alakja. Nemcsak himnusza, zsolozsmája, legendája bájolta el tartalmával, ritmusával az egyházi férfiakat, az őt ábrázoló falfestmények megragadó csatajelenetei állandóan ébren tartották a nép előtt vitézi arculatát. Szepességtől le a Székelyföldig, kelettől a nyugati határig daliás szent László alakja bátoritotta a csaták keservében elpilledt, fáradt magyarokat.

A magyar nép képzelete kettős hegyben végződő szakállal, jobbjában alabárddal, baljában országalmával, vállán palásttal ábrázolta. Gyalogszobra, Demeter püspök megrendelésére ott állt a váradi székesegyház északnyugati sarkán. Lovasszobrát szintén a Kolozsvári testvérek készitették el Czudar János püspök megbizására 1390-ben.

A székelyföldi képekben inkább a lovagi életstilussal átszőtt élete lép elénk. Hisz itt ugy tudják, hogy a bihari püspök kérésére szalad a kun után és szabaditja ki a leányzót. Legszivhezszólóbb tett, amit egy lovag végrehajthat. Az ország többi részében azonban ép oly szeretettel őrizték emlékét. Leginkább Dunántul ragaszkodtak hozzá, hisz a somogyvári alapitás révén őket kötötte legjobban szivéhez. A veleméri templomban Aquila János festő jeleniti meg életének csodás pillanatait. Erdélyben az udvarhelymegyei Füle, Homoródszentmárton, háromszéki Gelence, a cserhalmi vagy cserlési ütközetet mutatják. Népszerüsége a legegyszerübb plébániák levegőjét is betöltötte.

9.

Királyaink előtt minden időben dicső példa gyanánt lebegett alakja. Nagy Lajosnak ő a lovagi ideálja, ki nemcsak fegyverrel hódit, hanem kereszttel térit is. Ami a Nyugatnak Szent Mihály és Szent György, az lesz nemzeti viszonylatban Szent László. Nagy Lajos aranyforintja hátlapjára a lovag Szent László képét vereti. Szegény és gazdag, nemes és jobbágy bi-

zalommal fordul hozzá, ahogy az Érdy kódex magyar legendája írja róla a XV. század fordulóján:

"mint az nemes paradicsombeli gyümölcsöskert teljes volna minden lelki-testi jó illatu jóságoknak virágával és fénylik vala minden mennyei szeretettel, bölcseséggel és szent Lélek-nek malasztjával, mint az égön való fényes hajnalcsillag, kit ez szegény Magyarország ugyan akaratja ellen választa királlyá."

*

SZENT LÁSZLÓ CSODÁLATOS HARMONIÁJA volt a világi vitézségnek és lelki finomságnak, szerencsés letéteményese a Szentlélek adományának és birtokosa a lovagi erényeknek. Szenttéavatásakor, egy jámbor legenda szerint "fényes csillag láttatik az égen." Harcba menetelő lovasságunknak az éjszaka mélyében, páncélon csillanó fénysugár. Bátorságot öntött a benne hivők lelkébe. Nevét és emlékét nem lehet kitörölni népünk szivéből. Bátor László szelleme él Püspökszentlászló méla dombjai közt, a váradi székesegyház falában és a mogyoródi országuton bandukoló magyarok lelkében. Szent László ünnepe a magyar bátorság ünnepe, az elnyomatásban is el nem lankadó vitézi szellem virradása:

Most világok dőlnek
Nemzedékek romolnak
Ezeréves bástyák
Repedezve omolnak,
Csüggedésre válasz
Szent Király Te állasz
Égre néző oromnak.

V.

SZENT ERZSÉBET

a magyar erényeknek idegenben is magyar képviselője

SZENT ERZSÉBET
Piczek Edit és Izabella (Hamilton, Ont., Can.) ablakfestménye a wellandi magyar templomban.

1.

AZ ÁRPÁD-HÁZI MAGYAR SZENTEK sorát Szent István király nyitja meg, ki jámborságával példát adott Szent Imrének, igazságos államideáljával Szent Lászlónak és bőkezü adakozásával Szent Erzsébetnek. A jámbor ősök közül nem mindegyik ragadta meg egyenlő erővel a magyar nép képzeletét. Az igazságos, kegyes, békeszerető király szentágostoni eszménye távoli magasságokban lebegett a köznép lelki odaadásától. Ez benne látta ugyan a magyarság egységét jelképező erőt, de a mindennapi élet apró hősiességéhez szükséges példát, nyomortenyhitő patronust nem benne keresett.

A magyar keresztény állam megalapitójának ez a nép képzeletében eléggé ki nem szinezett jámborsága, irgalmassága csak késő ivadékában, Szent Erzsébet tetteiben ölt szivárványszerü ragyogást. Kivirágoztatta mindazokat a lelki adottságokat, erényes hajlamokat, amelyeket eddigelé a magyar szentek legendáinak olvasói inkább csak csodáltak, mint követtek. Pedig Szent István nagyobb legendája már átérzi a Szent Istvánban jelentkező nagy szociális szentet, a betegeknek kenyérdarabot, almát, herba teát küldő ember irgalmasságát. Szent Erzsébet továbbfejleszti ezt a lelkiséget és a szegényt a Corpus Christi mysticum földi közösségének minden szeretetre, megértésre igényt tartó méltóságára emeli.

Erzsébet lelke előtt tehát ott lebeghetett őseinek dicséretes példája. Nemcsak arra volt büszke, hogy Szent István nemzetségéből származik, hanem amint testvéréről, IV. Béláról mondja a szent királyok és vezérek vallásos dinasztiájának lelki közösségéhez tartozott.

Szent István palástjának a jelképe megteremtette az övéiért harcba szálló szent uralkodó vonásait. Ez a tevékeny szeretet győzelmes felfogása ujul ki Szent Erzsébet zsolozsmájában (Reimoffizien), amikor őt, a népét aggódva féltő királyleány alakjában jellemzik. Egész egyéniségét a szellem tápláló tüze hevitette, a lélek jogait megőrizni a testben, az erő és győzelem galamb szelidségével párosult összhang képezi életszentségét, dicsőiti himnuszok alaphangját. A magyarság nemcsak a saját, hanem a német eredetü himnuszokban is örömmel lelte fel Erzsébet erényes életének visszhangját. Első hódolata az egyszerü öröm keresetlen szavairól kel szárnyra. Szivesen ismételték Szent István himnuszának, "Örvendj anyánk Magyarország"-nak gondolatát és ebben az érzésben iktatták a hazai egyházak Letare Germania strófáit. Mintha a himnusz irója a csillagokat vizsgáló Klingsor, Wartburgba

hívott mesés varázsló jóslatára gondolt volna, fény támad nemes Magyarország felől, mely ragyogását Germánia földjén éri el.

(Nova robis lux illuxit,
Nova stella quam roduxit
Nobilis Hungaria.)

2.

SZENT ERZSÉBET 1207-ben született a pozsonyi, mások szerint a sárospataki királyi várban. Anyjának, Gertrudnak tényleg voltak birtokai ez utóbbi vidéken.

Anyja merániai Gertrud családja is dicsekedett szentekkel. Nővére Szent Hedvig sziléziai hercegnő a magyar imakönyveknek is kedvelt szentje; egy másik rokona pedig, boldog Mechtild edelsstetteni apátnő a kolostori élet magányában tündökölt szerzetesi erényekkel, amig Caesarius von Heisterbach a német lovagrend kérésére megirt életrajzban (1237) Gertrudot mártirnak nevezi. A német szerkönyvek, pl. az Erfurth-i breviárium, Gertrudot bánkodó, magát vétkesnek érző lelkülettel jelentetik meg, aki életében elkövetett hibáiért Erzsébet engesztelő imáit kéri.

Szent Erzsébet testvérei Mária, Béla, Kálmán, Endre között azonban nem sokáig élvezhette a szülői ház megértő melegségét .1211-ben megérkeztek Hermann Thüringia-i tartománygróf követei és Erzsébetet megkérték a gróf fia, Lajos számára.

A gróf zilált pénzügyi helyzetét a gazdag magyar lány eljegyzésével akarta helyrehozni.

II. Endre ragyogóan ellátta leányát, méltó akart lenni könynyelmüen adakozó hirnevéhez. Összeszedte mindazt, amit Kelet müvészete és gazdagsága Magyarországba hordott; ezüst fürdőedényt, ezüst bölcsőt, aranyedényeket, drága kövekkel kirakott ékszereket, gazdagon himzett ruhákat.

De a wartburgi vár komor sziklái, szürke kövei elszomoritották a tágas mező, szabad kilátás, hömpölygő folyam nézéséhez szokott gyermeket.

1211-től kezdve a wartburgi várban eltöltött gyermekévekről értesülünk Gyerekkori pajtása, későbbi udvarhölgye, Guda mondja el Erzsébet szellemiharcát teljességében visszaadó apró történeteket, kedves mozzanatokat, csodás jeleneteket.

1221-ben esküdött hüséget Lajos tartománygrófnak. Házasságából három gyermek született. 1222-ben a legidősebb Hermann, 1224-ben Sofie, a hesseni hercegi ház ősanyja, II. Henrik brabanti herceg felesége, és 1227-ben Gertrud, ki később az altenbergi premontrei kanonisszák apátnője, vagy ahogy ebben az időben mondták, magistra-ja lett.

Férje gyakran volt távol. 1226-ban elkisérte II Frigyest Olaszországba, s igy egyedül maradt az adakozó szent. Az 1225-ös nagy német éhinség leleményességének tág teret nyitott. A wartburgi vár aljában kórházszerü menhelyet rendezett be, naponta kétszer meglátogatta a betegeket, és nem riadt vissza még a legszörnyübb sebektől sem.

1227-ben az arab filozófia nagy barátja, II Frigyes császár végre rászánta magát a régóta halogatott kereszteshadjáratra. Lajos is felvette a keresztet, és Erzsébet megadással bocsátotta urát utnak.

— Ha Isten ugy akarja, nem tartalak vissza, — mondotta, s midőn ura elindult két napi járóföldre kisérte, mintha érezte volna, hogy többé nem látja viszont.

Lajos nem jutott el a szentföldre, 1227 szeptember 11-én Brindisiben halálos láz kioltotta életét. Erzsébet válasza szivettépő sikoly volt a halálhirre. Husz éves korában három gyermekével özvegyen maradt. A fejedelmi család barátságtalan környezete nem volt marasztaló Erzsébet számára. Eisenachba menekült, hol egy vendéglős rozzant óljában huzta meg magát.

Erzsébet később Marburgban a franciskánusok kápolnája mellett kórházat alapitott, ahol maga is meghuzódott Guda és Isentrud szolgálóival együtt és mint Szent Ferenc harmadik rendjének tagja szürke köpönyeget viselt.

Megadással türte a hivatásával járó szenvedést. Három évre rá elnehezedett a lelke, és 1235 november 19-én éjtszaka meghalt.

Szent Erzsébet halála után varázsszóra elhallgatott minden rágalom, megszünt minden gyülölet, az "őrült" asszonyból a szeretet hősnője lett, pazarlása pedig a társadalmi bajokat megelőző asszonynak cselekedete.

A szenttéavatás 1235 május 27-én pünkösd vasárnapján Perugiában folyt le a dominikánusok templomában. 1235 julius 1-én Gloriosus in majestate kezdetü bulla adta hirül a püspöknek, hogy megkezdődik a nyilvános tisztelet. 1236 május 1-én II. Frigyes császár, számos herceg és hatalmas tömeg előtt történt meg a szent diadalmas felemelése. A translatio-kor a császár aranykoszorut helyezett sirjára.

A szentek kegyelmi élete a Szentlélek adománya. A természetfölötti élet gazdagitásában azonban számos külső körülmény is közrejátszik. Szent Erzsébet életében döntő befolyást foglalnak el Szent Ferenc fiai elsősorban Rüdiger lelkivezető személyén keresztül. Egyes történészek szerint még csak pap sem volt, hanem csak laikus testvér, Erzsébetnek lelkiekben tanitó mestere. Ugy látszik a szegénység szeretetét sem ő oltotta bele, a hazai hagyomány lelki beállitottságával benne élt

már régen. A veleszületett szegénységi hajlam erejében találkozik Szent Ferenccel, tehát jótékonysága nem eltanult sajátság, hanem veleszületett tulajdonság.

Gyermekkori jámborsága tanujának, Gudának tudósitásai inkább Erzsébet heroikus tetteire, mint csodáira terjednek. Még alig gügyögött, máris zsoltárkönyvet tett maga elé, mimelte az olvasást.

Aszketikus fogékonyságu lelke szivesen alkalmazott oly gyakorlatokat, amelyek a magyar szentek legendakincsében, mint követésreméltó példát régóta idéztek. A középkori hősies lelkiség megnyilvánulását érezte a nyitrai Zeeard remete éjtszakai virrasztásaiban. Erzsébet is éjnek idején keltette fel magát szolgálóival és virrasztott imáiban.

Erzsébet könyörületessége a XII. század testi-lelki vigasztól megvetett párái, a leprások felé fordult. Ez a keletről származó betegség, falvak és városok lakosságát veszélyeztette, a keresztény társadalom tehetetlenül állott velük szemben. Szent Erzsébet csodálatig menő áldozatkészsége rádöbbentette a kort azokra a kötelességekre, melyekkel a szegény, számkivetettek iránt tartozott.

3.

SZENT ERZSÉBET KORA az asszonyi befolyás növekedésének ideje volt. A XIII. század apátnőinek müveltsége, misztikus elmélyedése vetekedik a férfi apátok tudományos képzettségével. Hercegnők vonulnak magányba, hogy minden külső zavaró hatástól mentesen alakitsák ki magukban a krisztusi ideált. Szent Erszébet szakitott ezzel a felfogással, s ujitóként a világban maradt. Ezáltal a kolduló rendek frissen ható pasztoraciós gondolatát népszerüsitette. Alakja az amor-karitas ölelkezésének harmonikus hátteréből bontakozik ki. Önmegtartóztatásának egyszerü titka: a szeretet növekedése a kivánságok senyvedését hozza magával. Alázatosságában vetekedett a lovagvilág hősének, Bouillon Godefroid-nak szerénységével, kinek mondását öntudatlan ismétli, midőn koronáját ünnepi mise alatt a templom padozatára helyezte. El nem évülő szociális tanitása: az egyenlőséget nem az alsó osztályok felemelésével kell kezdeni, hanem az uralmon levőknek megértő, gyors és közvetlen segitséget vivő leereszkedésével.

SZENT ERZSÉBET BŐKEZÜSÉGE, kórházat alapitó nagylelkűsége közel sincs ellentétben a gazdasági élet és takarékosság fogalmával. Jól ismerte a pénz értékét, használatának módját. Nem hatotta meg minden, ami jámbor külső mázzal volt bevonva, Egy alkalommal szép kivitelü, drága szentképet

ajánlottak neki megvételre. A thüringiai "tékozló" asszony kereken visszautasitotta a kegyes képet. "Erre a képre nincs szükségem, mert a szivemben hordom." Kitudakolta a szegénység okát, bátorságra, munkára biztatta az ernyedteket, Szent Pál szavait idézte a petyhüdteknek: Ki nem dolgozik, ne is egyék.A modern menhelyek gondolata is Szent Erzsébet lelkében fogamzott meg és talált kezdetleges kivitelre. Az éhezők ellátásában, szegények táplálásában a tervszerü gazdálkodás nyomait vehetjük észre.

Élete eleven cáfolat volt kora eretnekei ellen. Példaadó alázatával, hangtalan szegénységével, a waldensesek ajkán elnémitotta a követelő érdeket. Kimondhatatlan szolgálatot tett evvel a középkori társadalmi rendnek, amelynek alapját akarták kikezdeni a szegénység álarcával dicsekvő waldensesek.

Szent Erzsébet szentképeken látható jele a korona. Egyes, kettős, néha hármas. Hol fején viseli mindhármat, vagy kezében tartja azokat szelid alázattal. Ez korántsem származásával való kérkedést jelent, hanem megrögzitését annak a szellemnek,amely később egy uj iránynak, uj fajta önfeláldozásnak medrét kezdte vájni, — a lelki nemesség gondolatának.

4.

GAZDAG HOZOMÁNYA MELLETT magával vitte a magyar nép mindig segiteni akaró, lovagias jellemét, nyilt jóságát és szive melegét. Evvel a gondolattal rokonszenvező kölni breviárium Magyarországon kezdeti meg vele jócselekedeteinek gyakorlását. A kölni katedrális fényes ünnepséggel, szines zsolozsmával ülte meg ünnepét és a szent által végbevitt jócselekedeteket a spanyol és flamand szerkönyvekkel egybehangzóan, a magyar király udvarából, a sárospataki vár ódon környezetéből inditja utnak. Köln magyar rokonszenve tovább megy, s a hazai kódexek elbeszéléseivel megegyezően a rózsacsoda szinhelyét is magyar földre helyezi. Mintha egy régi magyar nyelvemlék, az Érdy-kódex története elevenednék meg a kölni breviárium lapjain. "mindazt, amit a konyhából elvihetett a szegényeknek osztotta, ugyhogy ezért királyi atyjának panaszt emeltek".

Hazai földtől messze, nem feledkezett meg kedves magyarjairól sem. A krónikások több kedves részletet emlitenek, amelyek mind a magyar név csengésétől hangosak. Sokszor felcsillan előtte a hazai világ csalogató képe, de az evangéliumi parancsok szellemében legyőzte a kényelmes élet, a dédelgető nyugalom kisértő hangulatát.

APJA, ROKONAI, MAGYAR NÉPE féltő gonddal figyelte Szent Erzsébet életét. Midőn II. Endre tudomást szerzett lánya nyomorult sorsáról, Bánffy (Pavia, Pannia) grófot küldte

nagy kisérettel Marburgba, kérve, hogy vezesse haza leányát. A magyar gróf Erzsébetet éppen rokkája előtt találta. De hiába volt minden kérés könyörgő fellépés, a szent hajthatatlan, és nem mozdult dédelgetett szegényei mellől.

A wartburgi várban sürün megfordultak magyarok, erre enged következtetni az az egy-két legenda, amelynek tárgya magyar vonatkozásu, továbbá Erzsébet testvérének IV. Bélának hálás megemlékezése mindazok iránt, kik nővérét a wartburgi vár lelki magányába kisérték. 1230-ban megerősiti Bertholdnak II. Endre által tett adományát, mert feleségével egy évig tartózkodott Erzsébet mellett, fontos ügyeket intézve, előkelő társaságban országunknak becsületet szerezve. Dávid és Farkas nevü magyarok azért kaptak Bélától birtokot, mert a magyar királylányt eljegyzésétől fogva haláláig szolgálták.

A magyarság igyekezett a gyakorlatias kereszténység szellemében tiszteletét megörökiteni IV. Béla megengedte, hogy Dávid és Farkas, Szent Erzsébet emlitett kisérői tiszteletére templomot épithessenek Esztergomban. II. Endre II. neje, Ágnes 55 ezüstmárka alapitványt tett a marburgi Erzsébet kórház részére. Boldog Ágnes unokatestvérének szellemében istápolta Prága szegényeit.

5.

A VILÁGEGYHÁZ HÁLÁS ÖRÖMMEL köszönte meg Magyarországnak az emberi nyomor éjtszakájában támadt "uj fényt, uj csillagot", Erzsébetet.

Szent Erzsébet szegényei között

Német vidékeken kizárólag özvegynek, viduának nevezik Ezzel szemben a magyar imádságos könyvek inkább királyi származását hangsulyozzák. Orléáns-ban ducissa, duchesseként tisztelik, akárcsak a sárospataki franciskánusok. 1341-ből való De sancta Elisabeth dulcissa zsolozsmájuk az égen felragyogott uj csillagot látja benne, amely elüzi a tévedést, és meg-megujuló fénnyel csillogva a nép ajkára friss dalokat csal.

Nemcsak a hivatalos egyház személyei, a bambergi katedrális, esztergomi egyházi énekei dicsőitették emlékét, koronát fontak köréje a világi és egyházi irók is. Hódolatos versekben emlékezik meg róla a XIII. század szegény francia költője, Rutebeuf. Megkönnyebbült lélekkel nézett fel a nyomorból arra az asszonyra, ki zsonglőr életének ezernyi baját megenyhitette. Szent Lajos anyja a szigoru Blanka boldog volt, midőn a francia udvarban küldetésben tartózkodó Hermannt, Szent Erzsébet fiát homlokon csókolhatta.

A szegények egyetlen szerencséje, szokták mondogatni,hogy vannak még szegények. Ennek a mondásnak költői kifejezését nem egy himnuszban találhatjuk meg.

Hidat épitett Magyarország és Nyugat között, Magyarország örömét Nyugat ujjongásáig fokozta, mert Szent Erzsébet a béke és lelkesedés egybekapcsoló zálogát teremtette meg.

Sirjára Németek Dicsőségé-t vésték, mi azonban mindig büszkeséggel énekeltük, Gaude mater Hungaria, Örülj, anya Magyarország, krónikások nem sajnálják tőle a legféltettebb jelzőket, kiáradó hangon lelkesednek a bájos hercegnőért ki a magyar sziv adakozó kedvét, nagylelkü jóságát tárta ki az eléggé sohasem hálás Nyugatnak.

VI.

MAGYARORSZÁGI SZENT MARGIT

SZENT MARGIT
Piczek Edit és Izabella (Hamilton, Ont., Can.) ablakfestménye a wellandi magyar templomban.

1.

ÁJTATOS MAGYAROK, jámbor hitü főpapok, állhatatos magyar királyok óhaja teljesült 1943 november hó 19.-én, amidőn XII. Pius pápa az Árpád-ház sarját, IV. Béla és a görög Laszkarisz Mária leányát a szentek közé iktatta. A szeretettel adakozó Szent Erzsébet napján kelt az a pápai bulla, amely a magyar szentek fáját ujabb gallyal lombositotta. A boldogként tisztelt Szent Margit ezzel testvérei, Kunigunda és Jolán mellől szent őseinek, István, Imre, László, Erzsébetnek dicső örökébe lépett. Szent Margitnak a szenttéavatás azon megoldási módja jutott osztályrészül, amelyet 1937-ben az akkori államtitkár, a jelenlegi XII. Pius pápa Őszentsége ajánlott József főhercegnek, mint egyedüli lehetséges, gyorsitott menetü szenttéavatási módot. A "via ordinaria" mellőzésével "rendkivüli eljárással" a régi egyházi gyakorlat kiváltságát alkalmazták, hisz őt, amint az 1944 január 16-i püspökkari körlevél mndja: " a magyar nemzet gyönyörü szép élete és csodái miatt szent halála napjától fogva mostanáig megszakitás nélkül szentnek nevezte és szentnek is tisztelte."

Szenttéavatása ügyében a legelső kérelmező Margit testvére, V. István magyar király, kinek közbenjárására X. Gergely pápa 1272-ben Csöllyi Fülöp esztergomi érseket és még három magyar főpapot a kánoni eljárások megindításával bizza meg. Az egyházi törvénykönyv értelmében esztergomi Fülöp érsek ugyancsak "kérdezkedik, tudakozik"; a szükséges csodák is jelentkeztek, mert a legenda szerint Margit "fénylenék csodatételekkel". A vizsgálat azonban lassan haladt, "szentséges életének bizonyságvétele végtelen elmaradt az időben". X. Gergely utóda, a domonkosrendi V. Ince alatt friss fordulatot vesz a szenttéavatási per. V. István utóda IV. László — Habsburg Rudolffal egyetértőleg — a per sürgetését kérő követeket küldött Rómába. Az ujrafelvételt két veronai káplánra, Ubertus Blancus és De la Corré-ra bizták. Tarsolyukban a pápai bulla mellett kérdőpontokkal megtüzdelt levelet is hoztak, mely minden " hévságos látást" és hamis képzelődést hivatva volt a tanuvallomásokból kiküszöbölni. Az ország minden részéből tódultak eléjük a tanuk, ki gyalog, ki lóháton, egyesek oly messziről jöttek, mint " mennyi földet egy lovon való ember, ki igetne hat napon", bejárhat. Nemes urak, ispánok, hercegnők, bánok, prépostok ájtatossággal tettek tanuságot tisztelete mellett. Vallomásaikat Bertholdus de Bosant közjegyző foglalta irásba és a pápának küldte meg. Egy másolatot a szigeti apácáknak is hagytak, ezt a szent ereklyéit tartalmazó láda felbontásakor a XVII. században lelték meg.

Harmincéves csend után Róbert Károly, András atyával sürgeti V. Kelemen francia pápa előtt Avignonban a pert. Ennek támogatására irhatta Garin de Gil l'Évéque száraz adatokra támaszkodó legendáját. Ugy látszik ebben a korban a fraticellik eretnek mozgalma gyanus szinbe keverte Margitot, mert elülnek a vizsgálatok, elnémulnak a tanuk és csak Mátyás király éleszti fel ujra a Margit sirján pislákoló mécsest. Megható levélben kéri II. Piust a per felvételére, ugy látszik, ez szülhette a király kedves humanista tudósa, Petrus Ranzanusnak dagályos Szent Margit életrajzát. Mohács után a nagy dominikánus, Ferrarius hódolt csókjával a megmentett ereklyéknek. Ismét beszélnek a szenttéavatásról, a XVII., XVIII. században is felbukkant érdekében egy-egy hang, megengedik miséjét zsolozsmáját.

Az előző századok állhatatos fohászainak az 1923.-i Katolikus Nagygyülés hivatalos szenttéavatási kérelme adott uj reményt, amelyet az 1943 november 19.-i pápai bulla valósitott meg.

Szent Margit bizalmasa, a királyi család barátja, az olaszul tudó, latinul szépen iró dömés szerzetes, Marcellus, a második tanuvallomás (1276) előtt irta meg legendáját. Ez eddig csak német és magyar változata alapján volt ismeretes, nemrégen azonban P. Bőle Kornél, Szent Margit ügyének lelkes magyar pártfogója az egyik bolognai kódexben rábukkant. A legenda szerzője csak gyóntatója, Marcellus lehetett, mert a szent életét inkább látomásból, mint hallomásból mondja el. Ezt kaphatta meg a Franciaországból hozzánk látogató Johannes Vercellensis és szőtt bele közvetlen értesüléséből származó adatokat. Marcellus szövegét bizonyos változtatásokkal németre is leforditották (1456—1468).

A magyar hercegnőknek lelki nyugalmat adó tössi kolostorban is feljegyezték életét III. Endre lányának, Erzsébetnek szomoru története mellé. A francia szellemü Garinus latin legendájának párizsi és nápolyi változatában a szerző szabadjára engedi fantáziáját és misztikus irányzat tükrében mutatja be Margitot. Ez a halkan sikló hosszu imákkal ékesitett legenda lesz a XV. századi lelkiség kedvenc olvasmánya. A fentiekből sarjadt ki a Ráskai Lea másolatában ránkmaradt magyar legenda.

2.

SZENT MARGIT 1242-BEN SZÜLETETT a dalmáciai Klissza várában, ahol a tatárok elől menekülő királyi család biztonságot talált. Szorongatottságukban fogadalmat tettek, ha a veszélytől megmenekülnek, születendő gyermeküket Istennek ajánlják fel. IV Béla gyóntatója révén lelki kapcsolatban volt a domonkosokkal, könnyen adta tehát oda Veszprémbe, a dömés

apácák klastromába a négyéves Margitot. Ekkor már kezdett felocsudni az ország az 1241-ben rázudult tatár veszedelemből, de azért még szinte a levegőben szállingott a felégett váraknak az ujjáépités munkájában megbolygatott pernyéje, még megremegtette a félelem a hamar feledőket, igy az alapitó oklevelet kiállitó király szaván is érezni az elmult veszély örömében fakadt sóhajt. IV. Béla eleget téve fogadalmának a Nyulak-szigetén monostort épit, amelyet 1252-ben fejeztek be. Igy akarta megvalósitani, hogy leánya "szüzi hangon dicsérje a Szüzet és az irgalmasság Anyjától irgalmasságot esdjen".

A Margit-sziget a kihaló Árpádháznak szinte hagyományos menedékhelye lett. Innen árad a remény és bizalom, ez a sziget lesz az ország hitének őre, az erkölcs vára, védtelenek menedéke, de egyuttal a hit ellen fordulók szemében a szálka. Ebben a klastromban élt és halt meg Margit önmegtagadó élet után, 1270-ben Szent Priszka napján.

Tisztelete nem váratott sokáig magára. Már életében a szentség illata vette körül, a magyarság széles sorokban zarándokolt a dunai réven át Boldogasszony-szigetére. Nemes urak és özvegyek, fejedelmek feleségei "nagy szeretettel szeretik vala és az országnak különb-különb részéből jönnek vala egyetemben ő hozzá, őtet látnia". Magyarsága mindig ragaszkodó bizalommal töltötte el véreit; külföldi fogságban, a honvágytetézte fájdalom óráiban, a nép jámbor fiai, a bucsujáróhelyek és zarándokutak népe "ne félj semmit" szavakkal vigasztalták urukat. " Mert vagyon Magyarországban uj szent, szent asszony, Béla királynak lánya, ki teszen nagy sok csodákat: csonkákat és sántákat meggyógyit, vakoknak szemet ad, és mind teljes Magyarország hozzája fut; én is ott voltam". Halála után már misét kér a nép, nem a minden szentre ráhuzható közösből, hanem a csak egyedül róla szólóról: de Sancta Virgine Margareta.

Személye felidézi a magyar királyok élet-halálharcban nemzetével együttérző közösségét. "Ó minémü öröme vala az időben István királynak, hogy láttya vala az ő hugának érdeme miatt különb-különb kórságbelieket meggyógyulni az Uristennek kegyessége miatt. Sőt nemcsak István király örül vala, de mind teljességgel Magyarországbéli urak örülnek vala szent Margit asszony érdemeinek." A hozzá könyörgőkben mégegyszer fellángolt a nemzeti szentek tiszteletének öntudata, amely a Gaude felix Hungaria, "Örülj boldog Magyarország" sorokat zokogta Szent István sirján, és kész volt Szent Erzsébet magyarságáért sikraszállani, amidőn a Laetare Germania himnusz mellett felharsannak az Örülj Magyarország pattogó ritmusai.

Külellenségtől Margit éppugy félti hazáját, mint Vásárhelyi András Cantilénája. Országa sorsáért mondott imája a ma-

gyarság aggodalmát a kereszténység egyetemes ügyévé nagyitja: "kérem az Istent a keresztények érdekében, hogy a tatárok ne jőjjenek". Legendájában történelmünk nagy eseményei (titkon táplált szövetségek) szolgálnak élete hátterréül. A legendairók alázatosságát Ottokár cseh király és Anjou Károly kezének visszautasitásával domboritják ki, békeszeretetét pedig az atyja és bátyja közötti civódás megszüntetésével; remeg a tatárok közeledtének hallatára, de maga csak népét félti; ami őt illeti, szinte várja, hogy Krisztusért vértanuságot szenvedhessen. Vigasztalja anyját, harcba szállt apjának megjósolja a jövendőt, az osztrák herceg elleni csatából győzelmesen fog hazatérni a király.

Betegek, nyomorultak, megaszottak, nyavalyások tőle várták segitségüket. Munkásemberek: a dáni pintér, a zsugorodott kis Pinka, a vak Neste, a dagadt arcu német Ölse, a váci szabó, az ördöngős somogyvári Márton, a balgatag biró felesége, az aranyfonó Méza; nemesek: a köszvényes kátai Petri, a német fogságban torony mélyén szenvedő Alexander ur, a szemfájós nyitrai ispán; asszonyok: a szerelemben megőrült Erzsébet, berekedt hangu kantrixok, a megyeri asszony, kit ura ölében vitt Margit sirjához; pogányok: vaksi lovával szomoruan ügető kun, ki megigéri, hogy keresztény hitre tér, ha a lova visszanyeri félszemét.

3.

SZENT MARGIT lelkivezetését gyóntatója, Marcellus, "prelatus et confessor suus" vette kezébe, francia müveltsége tárházából friss gondolatok és eszmék világa mellett az uj devóció felé forditotta lelki lánya tekintetét. Szent Ágoston elvei szerint épiti fel tanitását: Dei amor, Dei timor, Isten szerelme, Isten félelme, két mágnes, amely a zárdai bolyongásban a kegyelem utját irányitotta. Ha nem volt is oly nagy mestere a misztikának, mint a utolsó árpádházi király III. Endre lányának, Erzsébetnek (1292—1338) lelkivezetője, Suso Henrik, a XIV. század nagy domonkosa (meghalt 1366-ban), mégis meg tudta játszani mindazokat a hurokat, amelyek Margit lelkéből a menynyei édesség mosolyát csalták ki.

Szent Margit lelkiségét a XIII. században szervezkedő liturgia szenteket nevelő álláspontjából kell néznünk. A dominikánus rend a szabályozott kanonokok életideáljával rokonszenvezett, amely szerint a zsoltári dicséret vecsernyék, veternyék, az életszentségre vezető ut lépcsőit alkotják. A kórusima gyakorlása Szent Margit vallásos gyakorlatának tengelye: "Áll vala karban siralmakkal, nagy imádságokban, némikoron imádkozik a szent Kereszt oltára előtt a karban, némikoron az ő titkos imádkozóhelyén a karban". Önmegtagadá-

si gyakorlatai liturgikus szinezetüek: a zsolozsmamondás közben hol állnak, hol ülnek a szerzetesek, ő ezt a szokást még magánájtatosságába is bevitte: "Krisztusnak kinját hallgatja vala nagy ájtatossággal és siralommal lábon állva". Legendájában sürün előforduló veternye, vecsernye, completa, zsolozsma, kar stb. oly fogalmak, amelyek a sokszor egymásután ismételt imák vésőjén keresztül marták be magukat Szent Margit lelkébe.

Dominikánus lelkiség a liturgikus imából kél szárnyra. Szent Margithoz a szentágostoni ideál áll legközelebb, a premontrei kanonokokhoz lelki kapcsolat füzi; halála után a Nyulakszigeti őslakók, a "prépostok szerzetbeli szórorok"sietve tesznek tanuságot jámborsága mellett. Önsanyargató szigorát, önmegtagadását a dominikánus kegyelemtan irányitja. Gyontatója sokat beszélhetett a kegyelem átalakitó erejéről, hisz a "gratia" a tulságos magabizást volt hivatva kiölni; ehhez volt szükség a szünet nélkül való imára. Ájtatossága az apostolkodásban élt tovább, igy az Isten megismerése nem elvont lépcsőkön, hanem a jámborság gyakorlati müvelése által jutott előbbre, miközben bőkezüen osztogatta, amit átélt, "mind megépültenek vala az ő nagy tisztes erkölcsében".

A neki nyujtott tanitás, az Isten édes megismerésére törekvő tökéletesség lényege a legősibb latin legendából világlik elő. Nincs benne semmi a XIV. századi spekulativ miszticizmusból; Humbert de Romans, Hugues de St. Cher, Thomas de Cantimpré tanainak visszhangja alkották Szent Margit lelkivezetésének alapelveit. Imái nem megfogalmazott szövegek, hanem érzések szárnyalása a Végtelen felé. Nem is tudta ezeket másnak elmondani, hiába kérdezte őt Ipoly grófi lánya, Judith asszony: "mit imádkozol?" csak elmosolyodott és továbbment. A középkori misztika nagy élményét valósitotta meg: egyesüljünk már a földi életben Krisztussal. Ájtatosságait térdhajtással, veniával, leborulással fokozza, hü tanitványa Szent Domonkosnak, ki az imát kisérő külső cselekedeteknek nagy fontosságot tulajdonitott, akárcsak Ulrich von Strassburg, ki szerint a "cselekvő ima" megérinti a lelket és növeli a bizalmat.

Lelkiatyjának álmában aranybetükkel irt könyv jelenik meg, amely a domonkos tökéletesség lényegét zárta magába: "Istent szeretni, önmagát megutálni, senkit meg nem utálni, senkit meg nem itélni". Meglepő hasonlóságot mutat ez a mondás Laurent d'Orléansnak, Szent Lajos fia részére irt Somme le Roy könyvének első sorával: Minden bün az önszeretetből születik és minden erény az önfeláldozásból sarjad. A királyi gyóntatóknak a középkorban megvoltak a maguk kézikönyvei, amelyek a szükséges utasitásokat megadták. A francia devóció befolyása csak erősödött Johannes Vercellensis

párizsi lektor, olasz domonkos generális magyarországi látogatása alkalmával, kinek Szüz Máriáról szóló, kéziratban ma is meglévő beszédeiből egyet-kettőt esetleg nálunk is elmondott, igy Marcellus révén Margit lelkét is megérintette az uj Mária-kultusz szelleme. Ne felejtsük el, magyar domonkosaink jól ismerték a külföldi apácák életét és nyugatias devócióját. A stigmatizált Stommelni Krisztinát, Szent Margit életében Párizsba menet, Magyarországi Salamon is meglátogatta, elbeszélgetett vele, sőt furfangos módon a mindenki elől féltve rejtett sebhelyeket is sikerült megnéznie.

Szent Margitnak Istennel való egyesülési élménye oly fokot öltött, hogy a lelkében lejátszódó eseményt már nem is tudta elmondani. Imáiban való elmélyülése önkivületig fokozódott, se lát, se hall, derüs mosollyal csak azt fájlalja, hogy kevés ideig volt ebben az állapotban: "Gerjedez vala e nemes szent szüz szerelemnek tüzével és meggyulladozván imádkozik vala szüntelen". Imádsága keserü nyögéssé, csuklássá, siralmas szózatokká válik, amely néha önkivületi állapot fokát éri el, teljes erővel átéli az üdvtörténet skáláját. Egyesülését misztikus jelek kisérik, kitalálja a titokban fogant gondolatokat: Budafelhévizi Donát ur lánya szivében fészket vert indulatokat szemére olvassa, Ajkai Péter ur lányának, a szegény szivbajos Alinkának is "megmondá valamit gondolt vala e szóror". a titkon szép ruhákon ábrándozó Petronilla szórornak hiu gondolatait szétoszlatja. Édességes érzés ömlik el ajkán, teste fénylik mint mennyben megdicsőülteké; mikor megkorbácsolta magát, ragyogott a szoba körülötte. Halála után is olyan fénylő volt arca, hogy ezt Fülöp érsek a föltámadás zálogának vette. Halálát a csodákon kivül az üdvözült lelkek mennybemenetelét hirdető jelenségek kisérik: Péter győri lektor álmában "meghalt a bárány" szózatot hallja; nemcsak teste fénylik, de sirja is csodálatos illattal illatozik.

4.

SZENT MARGIT ERÉNYE és állhatatosságának érdemét növeli, hogy földi szépségét legyőzve, előkelő külseje tudatában semmisült meg Isten előtt. A magyar legenda apácás szükszavusággal, a fellibbenő fátyol mögött csak annyit vesz észre hogy "igen szép szüz testtel", ki királyokat igéz meg, "annyira ragadtaték el a cseh király szent Margit asszonynak szépségében". A latin legendák nem annyira tartózkodók, mint a szemérmes kéz irta magyar életrajz. A latin próza megengedte csinos fordulatokkal szórják tele életrajzát: piros rózsa szine boritotta arcát, szépségével minden emberi tekintetnek bájos és kedves látványt nyujtott annyira, hogy fényességes szépségét mindenki csodálta.

Szent Margit tisztelete nemcsak a zsolozsmák ritmusában és szent énekek melódiájában tört utat magának a külföldi lelkiségnek (vox ecclesiae) Magyarország felé forduló érdeklődésében, az ábrázoló müvészet is bőkezüen rótta le tiszteletét a magyar szent előtt.

A szentképeken látható jele a fekete kápás, dömés fehér ruha. Derüsen illatossá teszi ezt a Szent Margit kezében levő liliom, bearanyozza a fején csillogó királyi korona, amely az egyszerü klastromok mélyén az idegen szerzetesek előtt is hangosan hirdette: Szent Margit a tatárokat megállitó IV. Béla királynak hithü lánya volt.

Külföldön sok szép ábrázolása fordul elő. Az Anjou-liliom nápolyi árnyékába került Mária királykisasszony, V István magyar király lánya, a Donna Regina-templom falaira festtette törékeny alakját. Olaszország mindig megértő rokonszenvvel hirdette magyar származását, Assisiben Szent Lajos toulousei püspök mellé festik, a firenzei Chiesa e Convento di S. Maria Novellában XIV. századi ábrázolás hirdeti magyar származását. A trevisoi Chiesa di S. Niccolo képe királyi származásának élénk tudatáról tesz tanuságot, midőn a kép mellé mestere odairja: Beata Margareta Regina Ungariae Ordinis Fratrum Predicatorum. Ragusa szószékén Szent Margitot ábrázoló faragás a magyar gondolatnak dalmát tengerpartot végigsimitó áldásáról beszél.

A londoni British Museum 1473-ból való fametszete rendkivül hasonlit a magyar példányhoz, itt is kettős apostoli keresztet árnyékában találjuk a magyar királylányt. Személye Beato Angelico ecsetjét éppugy megragadta, mint Bartolomeo di Pietro-ét, ki a perugai templom hatalmas üvegfestményén örökitette meg alakját. Róma is őrzi emlékét, a Santa Maria sopra Minerva egyik pillére felett két putto közül mosolyog koronás arca.

Svájcba is eljutott tisztelete, alakja szeliden huzódik meg a csendes templomok magyar szentet ölelő homályában. A berni dominikánus u.n. "francia templom" gótikus ivei alatt, Szent Domonkos-rend szentjei között is megtaláljuk képét, amelyet 1495-ben készitett egy "szekfüs mester". A magyar cimer mezejében büszkén emelkedik az apostoli kettős kereszt, hármas halom zöldjéből kiszökve, fölötte a magyar királyság arany koronája. A weeseni apáca klastrom XVIII. századi oltárképén ugyancsak megtalálhatjuk IV. Béla magyar király lányát.

Tisztelete tehát nemcsak a himnuszok szárnyán kelt tul a Kárpátok-övezte magyar provincián, szeretettel csókolták szinekbe a Nyugat védelméért önmegtagadást és engesztelést

sugárzó arcát francia, olasz és német mesterek; alakja alá szeretettel füzték oda a magyar cimer hármas halmából kiemelkedő apostoli kettős keresztet.

5.

NÉNJÉNEK, SZENT ERZSÉBETNEK irgalmasságából is sokat örökölt Margit. Kedves önfeláldozással a betegségben "nyögdicsélő szóroroknak bort hevit vala, némelyiknek ruhát melegit vala". A szegénység gyakorlását tekintette az Istenhez való közeledés eszközének. Mindenben a Szegénység szeretője: kápája, ruhája ó és szakadozott, foltoktól boritott, palástja hitvány, véluma avult, saruja elnyütt. Szegényes külseje, szép arca, misztikus érzésektől fütött teste mögött azonban ott van az ember, a magyar leányzó, ki aggódik, "félti vala az ő egy méhben feküdt vala atyafiának, István királynak halálát, kinek halálára igyekeznek vala és igen keményen üldözik vala."

Nem volt benne ciliciumos ridegség, nem egyszer "szemérmesen elmosolyodik vala". Fájdalmában a gótikus lélek idegizgalmai nem öltenek jajveszékelő sopánkodást, hisz ő Krisztus szenvedésének minél tökéletesebb átélésére törekszik. Életének középpontja a kereszt, jámborságát uj erővel megtöltő változhatatlan változatossága. A szenvedés ereklyéinek valóságos Sainte Chapelle-jévé magasztositja klastromát: a nagypénteki keresztimádás szertartását mindennapos gyakorlattá avatja. A Szent Kereszt oltára előtt imádkozik legszivesebben, utolsó óhaja, hogy itt is temessék el. Szent Margit korában felkent királyok mentek mezitláb Krisztus koronájának egy-egy tövise elé, kereszttiszteletével ő is a nyugati nagy Passio-gondolat magyar képviselője lett.

*

A MAGYARSÁG CSODÁLTA BENNE az önfeláldozó szentet, szerette a királylányt, tisztelte a sancti reges, progeniti nostri, szent király elődök sarját. Lelkendezve örült a magyar királykisasszony dicsőségére szerzett énekeknek és legendáknak, amelyekre ma már nemcsak a szük haza, hanem a világegyház hódolata zengi rá az ámen.